

Kreiranje novog turističkog proizvoda u Parku prirode Žumberak - Samoborsko gorje

Ciprić, Patrik

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:711871>

Rights / Prava: [In copyright](#)/Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Patrik Ciprić

**Kreiranje novog turističkog proizvoda u Parku prirode
Žumberak-Samoborsko gorje**

Diplomski rad

**Zagreb
2021.**

Patrik Ciprić

**Kreiranje novog turističkog proizvoda u Parku prirode
Žumberak-Samoborsko gorje**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2021.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija Geografija; smjer:
Baština i turizam na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta
u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc. Zorana Curića

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Kreiranje novog turističkog proizvoda u Parku prirode Žumberak-Samoborsko gorje

Patrik Ciprić

Izvadak: Predmet istraživanja rada je analiza postojeće turističke ponude i kreiranje novog turističkog proizvoda u onom dijelu ponude u kojem nedostaje. U prvom dijelu rada teorijski su definirana zaštićena područja i provođenje turizma u njima. U drugom dijelu rada identificirani su turistički resursi Parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje kako bi se razvila ideja za novi turistički proizvod. U trećem dijelu rada idejno je kreiran novi turistički proizvod, a prijedlog novog turističkog proizvoda prikazan je kroz poslovni i marketinški plan. Za potrebe rada proveden je intervju sa stručnom voditeljicom Javne ustanove Parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje.

82 stranice, 8 grafičkih priloga, 20 tablica, 73 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: turizam u zaštićenim područjima, održivi turizam, turistički proizvod, adrenalinski park, park prirode, Žumberak-Samoborsko gorje

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Curić

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Zoran Curić
dr. sc. Ivan Šulc
prof. dr. sc. Vuk Tvrтко Opačić

Tema prihvaćena: 13. 2. 2020.

Rad prihvaćen: 11. 2. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Creation of a new tourist product in Žumberak - Samoborsko Gorje Nature Park

Patrik Ciprić

Abstract: The subject of the research is the analysis of the existing tourism supply and the creation of a new tourist product in the supply gap. First part of the paper analyses protected areas and their tourism valorisation on theoretical level. The second part identifies tourism resources of the Žumberak-Samoborsko Gorje Nature Park in order upon which the suggested tourist product builds. Third part of the paper presents the concept of proposed tourist product, with business and marketing plan included. The research also used information obtained in the interview with the expert manager of the Public Institution of the Žumberak-Samoborsko Gorje Nature Park.

82 pages, 8 figures, 20 tables, 73 references; original in Croatian

Keywords: tourism in protected areas, sustainable tourism, tourist product, adrenaline park, Nature Park, Žumberak-Samoborsko Gorje

Supervisor: Zoran Curić, PhD, Full Professor

Reviewers: Zoran Curić, PhD, Full Professor
Ivan Šulc, PhD, Postdoctoral Researcher
Vuk Tvrтко Opačić, PhD, Full Professor

Thesis title accepted: 13/02/2020

Thesis accepted: 11/02/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet i cilj istraživanja.....	1
1.2. Metodologija istraživanja	2
1.3. Dosadašnja istraživanja	2
2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA	4
2.1. Korištenje zaštićenih područja.....	7
2.2. Koncept održivog turizma	11
3. TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA.....	14
3.1. Sjedinjene Američke Države	14
3.2. Hrvatska	16
3.2.1. Parkovi prirode	19
4. PARK PRIRODE ŽUMBERAK-SAMOBORSKO GORJE	22
4.1. Geografska obilježja	22
4.2. Historijsko-geografski razvoj	24
5. IDENTIFIKACIJA TEMELJNIH TURISTIČKIH RESURSA.....	26
5.1. Geološke značajke prostora.....	26
5.2. Voda.....	28
5.3. Biljni i životinjski svijet	30
5.4. Zaštićena prirodna baština.....	31
5.5. Zaštićena kulturno-povijesna baština	31
5.6. Kultura života i rada.....	33
5.7. Manifestacije	34
5.8. Kulturne i vjerske ustanove.....	35
5.9. Sportsko-rekreacijske građevine i tereni	35
5.10. Turističke staze, putovi i ceste	36
5.11. Turističke paraatrakcije	37

6. OSTALI TURISTIČKI RESURSI PARKA PRIRODE	38
6.1. Prometno-geografski položaj i dostupnost.....	38
6.2. Stanovništvo kao čimbenik razvoja turističke destinacije.....	40
6.3. Smještajni objekti i pružatelji turističko-ugostiteljskih usluga.....	44
7. TURISTIČKA POTRAŽNJA U PARKU PRIRODE	45
7.1. Oblici turizma u Parku prirode.....	45
7.2. Posjećenost Parka prirode	45
8. PRIJEDLOG NOVOG TURISTIČKOG PROIZVODA – ADRENALINSKI PARK „ŽUMBERAK“	47
8.1. Poslovni model novog turističkog proizvoda	47
8.2. Opis turističkog proizvoda	48
8.3. Vizija poslovanja.....	48
8.4. Vrijednosti turističkog proizvoda.....	49
8.5. Aktivnosti	49
8.6. Tržište.....	52
8.6.1. Ciljane skupine.....	53
8.6.2. Konkurentsko tržište.....	54
8.7. Smještaj turističkog proizvoda	56
8.8. Infrastruktura	57
8.9. Smjernice za provedbu i upravljanjem parkom.....	58
8.10. Poslovanje.....	62
8.10.1. Struktura zaposlenih	63
8.10.2. Marketing i promocija	65
8.11. Financijski aspekt	65
8.11.1. Troškovi poslovanja	66
8.11.2. Cijene usluga	67
8.12. Kasnije faze poslovanja i razvoja	68

8.13. SWOT analiza	69
9. RASPRAVA.....	70
10. ZAKLJUČAK.....	72
LITERATURA	74
IZVORI.....	76
PRILOZI.....	80

1.UVOD

Usljed sve većeg razvoja turizma u današnje vrijeme dolazi do razvoja sve više selektivnih oblika turizma. Tako je danas poznato onoliko oblika turizma koliko postoji motiva za putovanje. Kako se društvo razvija rapidno i sve je veći stupanj urbanizacije, čovjek je željan bijega iz grada i odmora u prirodi. S tim načinom razmišljanja u kojem se poštuje priroda i koje je uslijed urbanizacije sve manje, dolazi do čovjekova vrednovanja prirode. Kako bi se prirodne vrijednosti očuvale, brojne države proglašavaju zaštićena područja. Prema tome, prepoznat je turizam u zaštićenim područjima, koji u nekim državama svijeta čini veliki udio u turizmu. Priroda je veliki privlačni faktor i sve češće je turistička atrakcijska osnova neke države.

Područje istraživanja, Park prirode Žumberak-Samoborsko gorje (u daljnjem tekstu Park prirode), zaštićeno je u kategoriji parka prirode zbog iznimne prirodne vrijednosti te mozaičnog i kultiviranog krajobraza. Problemi na području Parka prirode su sociodemografski i društveni procesi koji se događaju već duži niz godina, kao što su deagrarizacija, depopulacija i prometna izoliranost. Kako bi došlo do promjene, potrebno je postići ravnotežu između razvoja koji je neophodan za kvalitetu života lokalnog stanovništva i zaštite vrijednosti tog područja. Turizam je jedna od mogućnosti kojom bi se postigao taj razvoj, ali bitno je naglasiti kako turizam koristi prirodne i kulturne vrijednosti prostora kao resurs. Stoga je vrlo važno naći ravnotežu kako želja za zadovoljavanjem potreba posjetitelja ne bi ugrozila te vrijednosti, kao ni kvalitetu života lokalnog stanovništva.

1.1. Predmet i cilj istraživanja

Svrha ovog diplomskog rada je kreirati novi turistički proizvod u Parku prirode. Predmet istraživanja rada je analiza postojeće turističke ponude i kreiranje novog turističkog proizvoda u onom dijelu ponude u kojem nedostaje.

Ciljevi rada su sljedeći:

1. Identificirati elemente turističke ponude u kojima postoji potencijal za razvoj novog turističkog proizvoda;
2. Ispitati trenutno stanje turizma u Parku prirode;
3. Kreirati novi turistički proizvod u Parku prirode;
4. Predstaviti plan realizacije novog turističkog proizvoda.

Kako bi se mogli istražiti ciljevi, postavljene su dvije hipoteze:

H1:Što je stupanj očuvanosti okoliša veći, bolje su mogućnosti razvoja adrenalinskog turizma.

H2:Što je raznovrsnija ponuda aktivnosti u određenom obliku, veći je njegov uspjeh na turističkom tržištu.

1.2. Metodologija istraživanja

Metodologija istraživanja u ovom diplomskom radu uključuje *desk* metode (analiza podataka iz turističke i popisne statistike te iz ostalih sekundarnih izvora), metodu intervjua, te GIS vizualizaciju. Pregledana je i korištena prostorno-planska dokumentacija dostupna na internetskim stranicama Parka prirode. Kao metoda provođenja istraživanja odabrano je intervjuiranje. Intervju je proveden *online* sa stručnom voditeljicom Javne ustanove Parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje (u daljnjem tekstu Javna ustanova), gospođom Katarinom Husnjak Malovec. Intervju je prosljeđen 15. 01. 2020., a s odgovorima je zaprimljen 22. 01. 2020. Sastojao se od 12 pitanja, strukturiranog je tipa, a pitanja je osmislio autor rada. Svrha intervjua bila je ispitati trenutno stanje turizma u Parka prirode i koji su planovi za budućnost, te kakav je stav o novom turističkom proizvodu. Geografski informacijski sustav (program ArcGIS 10. 1.) u radu se koristi kao alat za geografsku vizualizaciju prostora Parka prirode. Turistički proizvod idejno je kreirao autor ovoga rada na temelju provedenog istraživanja.

1.3. Dosadašnja istraživanja

Pregledom dosadašnjih istraživanja ustanovljeno je kako se za područje Parka prirode rade brojne studije kroz povijest o reljefu i geomorfološkoj strukturi, biljnom i životinjskom svijetu, problemu depopulacije, a u novije vrijeme sve više o turističkom iskorištavanju prostora. Većina studija objedinjeno je u Planu upravljanja Parkom prirode Žumberak-Samoborsko gorje kojeg je izdala Javna ustanova 2017. godine. Buzjak (2002) u svom radu analizira speleološke objekte na području Parka prirode. Nastavno na to istraživanje, 2008. godine provodi geoekološko vrednovanje speleoloških objekata kako bi istražio koliko je moguća njihova turistička valorizacija (Buzjak, 2008). Šošćarić i dr. (2013) istražuju Sopotski slap i gornji tok Kupčine, a istraživana je vegetacija tog ekosustava. Opačić (2001) proučava zaštićena područja kao priliku za opstanak i razvoj Hrvatske. Štambuk (1995) proučava

uzroke depopulacije i mogućnosti za usporavanje iseljavanja. Martinić i dr. (2008) osvrću se na stvaranje sigurnog i svjesnog rekreacijskog prostora. Turizam i zaštita promatranog područja bili su tema nekoliko diplomskih radova (Knežević, 2018; Krešić, 2020).

2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA

Prema definiciji IUCN-a, zaštićena su područja „jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način“. Ovako široko postavljena definicija omogućava upravljanje zaštićenim područjima imajući na umu mogućnost njegove raznovrsne namjene. Da bi se povećalo razumijevanje i promovirala svijest o namjeni zaštićenih područja, IUCN je razvio sustav kategorizacije koji zaštićena područja dijeli u sedam kategorija sukladno primarnom cilju upravljačkog procesa (IUCN, 2020). To su:

Kategorija Ia: Strogi rezervat prirode (engl. *Strict nature reserve*) obuhvaća strogo zaštićena područja izdvojena zbog zaštite biološke raznolikosti, i/ili geoloških i geomorfoloških vrijednosti, gdje su posjećivanje, korištenje prostora i drugi utjecaji na prostor strogo kontrolirani i ograničeni. Ova područja mogu služiti kao nezamjenjiva referentna područja za znanstvena istraživanja i monitoring (IUCN, 2020).

Kategorija Ib: Područje divljine (engl. *Wilderness area*) obuhvaća velika neizmijenjena ili vrlo malo izmijenjena područja očuvane prirode, bez značajnijih i stalnih ljudskih naselja, koja su zaštićena i kojima se upravlja na način da se u potpunosti očuva njihovo izvorno stanje (IUCN, 2020).

Kategorija II: Nacionalni park (engl. *National park*) predstavlja velika prirodna ili gotovo prirodna područja izdvojena sa svrhom zaštite cjelokupnih ekosustava, procesa koji se u njima odvijaju i vrsta koje oni podupiru, na način da ona istovremeno pružaju osnovu za okolišno i kulturalno prihvatljive duhovne, znanstvene, edukacijske, rekreativne i posjetiteljske aktivnosti (IUCN, 2020).

Kategorija III: Prirodni spomenik ili obilježje (engl. *Natural monument or feature*) štiti određenu prirodnu vrijednost, koja može biti reljefni oblik, morska hrid ili špilja, geološka osobitost poput speleološkog objekta ili živa pojava poput primjerice stabla visoke starosti. Ova su područja površinom najčešće mala, no mogu imati velik značaj za posjećivanje (IUCN, 2020).

Kategorija IV: Područje upravljanja staništem ili vrstom (engl. *Habitat/species management area*) namijenjena je zaštititi točno određene vrste ili staništa, i upravljanje njime je usmjereno prema tom cilju. Područja zaštićena u ovoj kategoriji često, iako ne nužno, zahtijevaju

provođenje redovitih aktivnih upravljačkih aktivnosti usmjerenih očuvanju vrste ili održavanju staništa (IUCN, 2020).

Kategorija V: Zaštićeni kopneni/morski krajobraz (engl. *Protected landscape/seascape*) obuhvaća ona područja gdje je dugotrajna interakcija čovjeka i prirode proizvela osebujne ekološke, biološke, kulturne i estetske vrijednosti, i gdje je održavanje tog odnosa nužno da bi se ove vrijednosti sačuvala (IUCN, 2020).

Kategorija VI: Zaštićeno područje s održivim korištenjem prirodnih resursa (engl. *Protected area with sustainable use of natural resources*) namijenjena je očuvanju ekosustava i staništa, a usporedno s tim i pratećih kulturnih vrijednosti i tradicionalnih načina upravljanja prirodnim resursima. Ta su područja površinom uglavnom velika, njihov veći dio nalazi se u prirodnom stanju, dok se dio koristi na održiv način. Ekstenzivno i ne-industrijalizirano korištenje prirodnih resursa odvija se u skladu s prioritetom zaštite prirode tog područja (IUCN, 2020).

Tablica 1. Matrica ciljeva upravljanja i kategorija zaštićenih područja prema IUCN-u

Ciljevi upravljanja	Kategorija zaštićenog područja						
	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
Znanstveno istraživanje	1	3	2	2	2	2	3
Zaštita divljine	2	1	2	3	3	-	2
Očuvanje biološke raznovrsnosti gena i vrsta	1	2	1	1	1	2	1
Održavanje usluga okoliša	2	1	1	-	1	2	1
Zaštita posebnih prirodnih i kulturnih vrijednosti i karakteristika	-	-	2	1	3	1	3
Turizam i rekreacija	-	2	1	1	3	1	3
Edukacija	-	-	2	2	2	2	3
Održivo korištenje resursa iz prirodnih ekosustava	-	3	3	-	2	2	1
Održavanje kulturnih i tradicijskih značajki	-	-	-	-	-	1	2

LEGENDA: 1-primarni cilj; 2-sekundarni cilj; 3-potencijalno primjenjiv cilj; 4-neprimjenjiv cilj

Izvor: Martinić i dr. (2008)

Iz tablice 1 vidljivo je kako se rekreacija i turizam javljaju kao cilj u svakoj od navedenih vrsta zaštićenih područja osim u strogom rezervatu prirode u kojem je zabranjeno gospodarsko iskorištavanje. To znači da, iako zaštita bioraznolikosti predstavlja krajnje značajnu funkciju mnogih zaštićenih područja, ona nipošto nije jedina, a u mnogim zaštićenim područjima niti najznačajnija svrha njihova postojanja. Tako su turizam i rekreacija u kategorijama II, III i V primarni cilj, u kategoriji Ib su sekundarni cilja, a u kategorijama IV i VI potencijalno primjenjiv cilj. U skladu sa svjetskim standardima, Hrvatska vrši kategorizaciju svojih zaštićenih područja, te ih svrstava u devet kategorija.

Turistički najznačajnije kategorije u Hrvatskoj su nacionalni parkovi i parkovi prirode. Iz tablice 2 vidljivo je kako zaštićena područja čine 9,37 % površine Republike Hrvatske, a parkovi prirode zauzimaju malo više od polovice ukupne površine zaštićenih područja.

Tablica 2. Kategorizacija zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj

Kategorija	Broj zaštićenih područja	Površina (km ²)	% površine RH
Strogi rezervat	2	24,19	0,03
Nacionalni park	8	979,63	1,10
Posebni rezervat	77	400,11	0,45
Park prirode	12	4 951	5,65
Regionalni park	2	1 025,56	1,16
Spomenik prirode	79	2,04	0,002
Značajni krajobraz	83	1 387,61	1,35
Park-šuma	27	29,62	0,03
Spomenik parkovne arhitekture	120	10,01	0,01
Ukupno zaštićenih područja	410	8 216,49	9,37

Izvor: Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2020); Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2021)

Uspoređujući kategorije iz tablice 2 s IUCN-ovim kategorijama iz tablice 1 mogu se uočiti:

- 1) S kategorijom I u Hrvatskoj poklapaju se dvije kategorije: strogi rezervat i posebni rezervat. Kategorija posebnog rezervata primjenjuje se u slučajevima kad se štiti pojedini segment prirode, a kategorija strogog rezervata kad se štiti cjelokupna priroda nekog područja. Za strogi rezervat je neophodna pretpostavka da je ta priroda sačuvana u izvornom stanju. Međutim, znanstvena je funkcija ključna za obje kategorije.
- 2) Kategoriji II terminološki i sadržajno odgovara kategorija nacionalni park.
- 3) Kategoriji III također terminološki i sadržajno odgovara kategorija spomenik prirode.
- 4) Za kategoriju IV ne postoji u hrvatskom zakonu analogna kategorija, ali njenu funkciju mogu ispuniti pojedine zone u većim zaštićenim područjima kao što su parkovi prirode.
- 5) Na kategoriju V odnose se u Hrvatskoj dvije kategorije: park prirode i zaštićeni krajolik. Parkovi prirode su velika područja koja ne zadovoljavaju kriterije nacionalnog parka (očuvanost izvorne prirode i mogući režim korištenja), ali redovito sadrže vrijedne prirodne lokalitete, zanimljiv krajolik i ekološko značenje. Termin zaštićenog krajolika u Hrvatskoj se primjenjuje na najmanje pejzažne cjeline.
- 6) Kategorija VI se, s obzirom na spominjanje zaštite velikog područja, njegovih ekosustava i staništa, te održivog iskorištavanja prirodnih resursa, može poistovjetiti s kategorijom park prirode.

Iz prethodno navedenih šest točaka možemo zaključiti da su kategorije prostorne zaštite, predviđene hrvatskim zakonom o zaštiti prirode, u velikoj mjeri sukladne međunarodnim tendencijama na polju zaštite prirode. Također, uočava se kako je kategorija park prirode kompatibilna sa čak tri kategorije: IV, V i VI.

2.1. Korištenje zaštićenih područja

Zaštićena područja danas zauzimaju 11,5 % kopnene površine Zemlje, za što su zaslužne brojne vlade i druge ustanove diljem svijeta. Prema podacima iz 2012. godine, ukupno je IUCN-ovim kategorijama od I do VI bilo zaštićeno 177 547 područja (Bertzky i dr, 2012). Veliki broj zasluga ide različitim svjetskim sporazumima i programima, kao što su *Ramsarska konvencija*, *Bonska konvencija*, *Konvencija o svjetskom naslijeđu*, programi

Čovjek i biosfera UNESCO-a i *Natura 2000* Europske unije, te mnogi regionalni sporazumi i akcijski programi. Kada bi se gledala sva zaštićena područja, pa i ona lokalne važnosti, pokrivenost Hrvatske zaštićenim područjima je 38,3 % (The World Bank, 2020). Uzme li se prosjek zaštićenih područja u svijetu od 14,1 % (The World Bank, 2020), vidljivo je kako se Hrvatska nalazi daleko iznad prosjeka. Prosjek Europe iznosi 25,8 % (The World Bank, 2020) što pokazuje kako je u Europi dobro usvojena praksa zaštite vrijednih područja.

Martinić (2010: 26) definira funkcije zaštićenih područja, a najvažnije su:

1. „Doprinos očuvanju biološke raznovrsnosti i krajobrazne raznolikosti
2. Čuvanje ekoloških sustava i specifičnih staništa raznih biljnih i životinjskih vrsta
3. Omogućavanje znanstvenih istraživanja i ekološke edukacije
4. Omogućavanje prihvatljive uporabe u svrhu rekreacije i turizma
5. Pomoć očuvanju kulturne baštine lokalnoga stanovništva
6. Doprinos unapređenju ekonomija lokalnih zajednica“.

U granicama zaštićenih područja različiti lokaliteti zahtijevaju posebne razine zaštite i različite režime upravljanja. Na temelju vrednovanja prirodnih, kulturnih, krajobraznih i drugih obilježja, zaštićeno se područje dijeli na manje prostorne jedinice, najčešće zvane zone. Zoniranjem se usklađuju različiti interesi u zaštićenim područjima, tako da se postignu zadani ciljevi zaštite sa što je manje sukoba sa zatečenim i mogućim gospodarskim korištenjem prostorom i interesima lokalne zajednice. S obzirom na složenost funkcija zaštićenih područja, znanstvena, kulturna i estetska funkcija su one koje određuju zaštitu, dok obrazovna, odgojna, rekreacijska i turistička određuju način korištenja. Budući da te, ipak donekle suprotstavljene funkcije, treba uskladiti, ali i integrirati u jedinstvenom konceptu, zoniranje je temeljno sredstvo prostornog uređenja (Marinović-Uzelac, 2001).

S obzirom na kategoriju zaštićenog područja te viziju i ciljeve upravljanja, za zoniranje je moguće upotrijebiti različite kriterije, odnosno postaviti različite sustave zoniranja. Prijedlog zoniranja na nacionalnoj razini opisan je u *Smjernicama za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže*, a sustav zona je prikazan u tablici 3.

Tablica 3. Sustav zona u zaštićenim područjima

Zona/podzona	Boja
Ia podzona I Zone stroge zaštite	Tamno zelena
Ib podzona I Zone stroge zaštite	Svijetlo zelena
II Zona usmjerene zaštite	Žuta
III Zona korištenja	Ljubičasta

Izvor: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018)

I Zona stroge zaštite – obuhvaća područja prirodnih ekosustava koja nisu pod ljudskim utjecajem ili je u budućnosti planirano njihovo izuzimanje od ljudskog utjecaja. Kako se radi o cjelovitim ekosustavima oni ne zahtijevaju provedbu aktivnosti za njihovo očuvanje. Dopuštena su znanstvena istraživanja, praćenje stanja prirodnih vrijednosti uz primjeren nadzor od strane javne ustanove, dok je zabranjeno ekstrakcijsko korištenje prirodnih dobara. Ako je potrebno, zona može biti podijeljena u dvije podzone – Ia („nemoj ulaziti i nemoj ništa uzimati“) i Ib („ne uzmi“). Razlika između podzona je i u mogućnosti pristupa. U podzoni Ia pristup je ograničen na znanstvena istraživanja i nadzor, dok u podzoni Ib smije ući limitirani broj posjetitelja uz strogu pratnju po posebnim stazama ili plovilima ograničene veličine, te nema nikakve posjetiteljske infrastrukture (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2018).

II Zona usmjerene zaštite – obuhvaća djelomično izmijenjene ekosustave, geolokalitete i izdvojene lokalitete kulturne baštine koji u svrhu dugoročnog očuvanja zahtijevaju provedbu aktivnih upravljačkih mjera održavanja ili obnove. U ovu su zonu uključeni ekosustavi u kojima je dozvoljeno korištenje prirodnih dobara, te zahtijevaju primjenu mjera održivog korištenja. Dopušteno je ograničeno posjećivanje uz poštivanje odgovarajućih uvjeta ovisno o ciljevima zaštite na određenom području. U skladu s time, postoji mogućnost za izgradnju minimalnih interpretativnih i edukativnih sadržaja te staza koje ne zahtijevaju uređivanje. U nacionalnim parkovima i strogim rezervatima ova zona može biti zastupljena u manjim dijelovima, a u većini ostalih nacionalnih kategorija je uobičajeno najveća zona. Prema potrebi se može dijeliti u manje podzone usmjerene očuvanju i/ili unapređenju određenog

ekosustava, geolokaliteta ili kulturno-povijesnih lokaliteta (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2018).

III Zona korištenja – obuhvaća manje dijelove prostora unutar zaštićenog područja u kojima je priroda značajno izmijenjena prisutnošću određenog stupnja korištenja ili dijelove prostora koji su izdvojeni kao najprikladniji lokaliteti za različite dopuštene oblike korištenja visokog inteziteta, a sve u skladu s ciljevima zaštite područja, kao kompromis između zaštite prirode i korištenja. Ova se zona najčešće dijeli u podzone prema tipu korištenja, kao npr. podzona naselja, podzona posjetiteljske infrastrukture, podzona marina i luka, itd. (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2018).

Ne moraju strogo sva zaštićena područja imati sve predviđene zone. To će prvenstveno ovisiti o potrebama upravljanja vrijednostima i područjem, te ciljevima upravljanja zaštićenim područjem. Postojanje pojedinih zona, naročito zone stroge zaštite, uvjetuje prvenstveno stupanj kategorije zaštite. Tako neka područja uopće neće imati zonu stroge zaštite, ali to ne znači da nije potrebno napraviti zoniranje područja. Također, tablično se prikazuje statistika udjela površina pojedinih zona u odnosu na ukupnu površinu zaštićenog područja. Turistički su najzanimljivije zona usmjerene zaštite i zona korištenja. Obje su bitne za razvoj turističke ponude, zona usmjerene zaštite kao turistička atrakcijska osnova, a zona korištenja kao područje komplementarne turističke ponude i infrastrukture. Bitno je naglasiti kako turizam ne bi trebao diktirati zoniranje, već treba biti u podređenom položaju.

Turizam u zaštićenim područjima može imati negativne i pozitivne učinke na određeno područje. Tako su razni faktori u konstantnoj međusobnoj interakciji na mnoge načine. Potencijalne koristi od turizma u zaštićenim područjima su sljedeće: porast broja zaposlenih među lokalnim stanovništvom, porast dohotka, stimuliranje lokalne ekonomije, poticanje lokalne proizvodnje, doprinos očuvanju prirodnog i kulturnog naslijeđa, podrška istraživanju i razvoju dobrih ekoloških navika, podrška ekološkoj edukaciji posjetitelja i lokalnog stanovništva. Negativni učinci proizlaze iz samih turističkih posjeta, ali mnogima se može kompetentno upravljati. Tako su danas sve važnija istraživanja u domeni upravljanja posjećivanja u zaštićenim područjima. Upravljanje posjetiteljima obuhvaća raznovrsne probleme, kao što su sadržaji za posjetitelje, ulazi i orijentacija, smjerovi prometa i tokovi posjetitelja, vođenje interpretiranje i slično. Bitno je naglasiti kako svi ovi faktori upravljanja utječu na doživljaje posjetitelja i njihovo cjelokupno zadovoljstvo (Carić i Jakelić, 2018).

Otklonom od masovnog turizma i okretom prema selektivnim oblicima sve je više oblika koji nalikuju jedan drugom, ali se ipak u osnovi razlikuju. Tako se u današnje vrijeme

ekoturizam i turizam zaštićenih područja smatraju sinonimima, iako to oni uopće nisu. Motivacija je u oba oblika turizma slična, a to je promatranje i uvažavanje prirode. Osnovna je razlika što je turizam u zaštićenim područjima geografski definiran i ima jasne granice bez obzira na motivaciju i ponašanje turista, dok ekoturizam se može provoditi bilo gdje, ali su bitni motivacija i ponašanje turista. Zato je bitno razumjeti kako nije svaki turist u zaštićenom području i ekoturist, ali ni svaki ekoturist ne mora boraviti samo u zaštićenom području.

2.2. Koncept održivog turizma

Današnji turizam je u većini masovan, potrošački i neodrživ. No, turisti postaju veoma obrazovani te shvaćaju da upravo taj turizam uništava ekosustav. Neodrživost uzrokuje stagnaciju razvoja turizma i smanjenje kvalitete života lokalnog stanovništva. Na održivi razvoj turizma utječu ljudi koji se nalaze u različitim ulogama i aktivnostima, od turista sa svojim ponašanjem, preko zaposlenika i sve do javnih službi (Petrić, n.d.).

Održivi je turizam sposobnost turističke destinacije da ostane u ravnoteži s okruženjem, odnosno sposobnost da destinacija ostane konkurentna na tržištu usprkos pojavi novih i manje posjećenih destinacija, te da privuče podjednako posjetitelje koji se vraćaju i one koji prvi puta dolaze (Petrić, n.d.). Održivi se razvoj smatra procesom u kojem je ostvariv razvoj bez oštećenja ili iscrpljivanja resursa koji se koriste u razvoju. Upravo se takav održivi razvoj postiže upravljanjem resursima na način da se mogu obnavljati istom mjerom po kojoj se i troše ili prelazak s resursa koji se sporo obnavljaju na resurse koji se obnavljaju brže (Pančić Kombol, 2000).

Danas se turistička potreba ili potreba za putovanjima sve više smatra osnovnom ljudskom potrebom, čije zadovoljenje omogućava stanovništvu receptivnih područja da ostvare svoje ekonomske i socijalne potrebe. Iz ovoga proizlazi pitanje kako se treba odnositi prema turističkoj potrebi. Koncept održivog razvoja podrazumijeva i obvezuje da ovu potrebu treba zadovoljavati na takav način da se i budućim generacijama omogući zadovoljavanje svoje potrebe, barem u istoj mjeri u kojoj to čine i sadašnje (Krivošejev, 2014). Znači, sadašnje generacije trebaju uvažavati pravo budućih generacija da, u istoj ili većoj mjeri, zadovoljavaju svoje turističke potrebe i razvijaju turizam, osiguravajući svoju egzistenciju. To je ujedno prvi i osnovni princip održivog turizma.

Prema UNWTO (2020) održivi turizam podrazumijeva:

1. Optimalno korištenje okolišnih resursa (kao osnove za razvoj turizma) – očuvanje osnovnih ekoloških procesa, doprinos u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti;
2. Poštovanje sociokulturne autentičnosti receptivne zajednice, zaštita materijalne i nematerijalne kulturne baštine i kulturnih vrijednosti, doprinos međusobnom razumijevanju i toleranciji između kultura;
3. Osigurati održive dugoročne ekonomske procese – socioekonomska dobrobit ravnomjerno raspoređena na sve dionike (stabilna zaposlenost i mogućnost zarade, pristup društvenim uslugama, doprinos iskorjenjivanju siromaštva).

Iz prethodne tri točke može se zaključiti kako su glavni stupovi održivog razvoja, odnosno održivog turizma okoliš, društvo (sociokulturna komponenta) i ekonomija. Kako bi održivi turizam služio svrsi, sve tri komponente moraju biti u ravnoteži.

Međutim, u stvarnom životu, turisti još uvijek imaju stav da sve njihove potrebe i želje, uz adekvatnu novčanu naknadu, mogu biti zadovoljene, što korespondira sa stavom da turistička potreba praktički nema točku saturacije. Turističke potrebe vremenom dobivaju na intenzitetu i raznovrsnosti, što nositelji ponude koriste za ostvarenje ekonomskih prihoda. Na ovaj način se fokusira značaj osobnih potreba turista i interesi turističkih radnika da u što kraćem roku ostvare ekonomsku dobit.

Turizam je veliki korisnik prostora, te ovisi o kvaliteti istog tog prostora i okoliša. Dok je turizam bio relativno slabiji i nije dolazilo do koncentracije na jedno određeno područje, smatran je pasivnom turističkom dokolicom te njegov utjecaj na okoliš nije predstavljao opasnost. Međutim, intenzivnijim širenjem i razvijanjem u svim dijelovima svijeta, mnogi su predjeli otkriveni kao turističke destinacije za široke mase i na taj način postali ugroženi. Iako su zbog turizma mnogi prostori postali ugroženi, upravo isti taj turizam se smatra najvažnijim sredstvom u poticanju održivog razvoja. U Europi je održivi razvoj postao najvažnija briga, zbog čega su postavljeni mnogi važni programi istraživanja, razvoja i moguće primjene novih ideja u politici. Turističko je tržište vrlo osjetljivo na prirodu i u smislu svjesnosti i u smislu želja za sudjelovanjem u mnogim aktivnostima koje potiču nov pristup i odnos prema prirodi (Črnjar i Črnjar, 2009).

Prema Alfieru (2010) oblici djelovanja turizma na okoliš dijele se na:

- Ekspanzivne oblike (grade se kampovi, luke);
- Agresivne oblike (svi oblici turizma koji se neplanski razvijaju);
- Destruktivne oblike (one koji zbog neplanskog razvoja i agresivnosti uništavaju prostor).

Najveće posljedice na okoliš ostavljaju destruktivni oblici jer imaju veći opseg negativnog djelovanja, zato što uz neplanski razvoj ostavljaju nepovoljan ekološki otisak. Sustavnim je planiranjem potrebno zaustaviti ovakve oblike djelovanja turizma na okoliš (Čurlin, 2018).

Utjecaj koji turizam ima na okoliš može se podijeliti na utjecaj koji čine posjetitelji i utjecaj koji čine organizatori. Utjecaj se posjetitelja na okoliš povećava što ih je veća koncentracija na malom prostoru, te ako su posjetitelji u slobodno vrijeme prepušteni samovolji. S druge strane organizatori turizma utječu na okoliš uređenjem prostora za prihvata, smještaj i boravak posjetitelja, te izgradnjom turističke infrastrukture (Müller, 2004). Iz tih je razloga vrlo bitno napraviti detaljno zoniranje prostora, kako bi održivi turizam bio funkcionalan u zaštićenom području.

Zaštićena područja najbolji su poligon za istraživanje odnosa održivog razvoja i njihove zaštite. Svakako je vrlo bitno da uslijed prevelike turistifikacije ne dođe do devastacije temeljnih fenomena po kojima su područja zaštićena. Također, u obzir treba uzeti i činjenicu da se turist odlikuje kratkotrajnom, prijelaznom prirodom. On se seli s mjesta bar jednom, iz svog doma u strani svijet ili je stalno u pokretu, putujući s jednog mjesta na drugo. Takva promjena geografskog lokaliteta svakako ima i svoje posljedice. Prema tome bi se i koncept održivosti trebao konstantno mijenjati, odnosno usklađivati, a on je u praksi često statičan (Jelinčić, 2008).

3. TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Formiranje nacionalnih parkova započelo je u Sjedinjenim Američkim Državama (u daljnjem tekstu SAD) u 19. stoljeću, proglašenjem Nacionalnog parka Yellowstone 1872. godine. Početak ovog procesa u SAD-u karakterizirali su nacionalni parkovi vrlo velike površine koji su bili namijenjeni masovnoj rekreaciji i uživanju ljudi (Jovičić i Ivanović, 2004). Proglašenje prvog nacionalnog parka u SAD-u uvelike je pokrenulo trend proglašavanja zaštićenih područja diljem svijeta. Nacionalni parkovi u Europi nastaju nešto kasnije, početkom 20. stoljeća, a prve zemlje koje su inicirale njihovo osnivanje bile su Švedska, Švicarska, Španjolska i Rusija (Jovičić i Ivanović, 2004). U Hrvatskoj su prvim nacionalnim parkom proglašena Plitvička jezera (Opačić, 2001). S obzirom na različite svjetonazore i viđenja zaštićenih područja, postoje i različiti pristupi njihovog korištenja i zaštite. S obzirom na međunarodnu kategorizaciju, kao reprezentativna uzeta je kategorija II, odnosno nacionalni parkovi. Dakle, tipologija nacionalnih parkova razlikuje dva temeljna i jedan kombinirani tip (Vidaković, 2003):

1. Američki tip nacionalnog parka – bez većih gospodarskih zahvata, služi za turističko posjećivanje i uživanje u prirodnim ljepotama;
2. Europski tip nacionalnog parka – strogo zabranjen čovjekov utjecaj na prirodu;
3. Kombinirani tipovi nacionalnih parkova.

3.1. Sjedinjene Američke Države

Američki model upravljanja zaštićenim područjima ustrojen je 1916. godine, organizira rad 397 zaštićenih područja u koje nisu uključeni samo nacionalni parkovi već i bojna polja, spomenici, vojni i povijesni parkovi, te Bijela kuća. Godišnje ih u prosjeku posjeti oko 300 milijuna posjetitelja, a samo 2019. godine ih je posjetilo 327 milijuna (National Park Service, 2020). National Park Service, kao glavna ustanova koja upravlja zaštićenim područjima, raspolaže s budžetom od 3,16 milijardi američkih dolara godišnje, te ima više od 630 različitih koncesionara u 128 različitih jedinica kojima je ustupljena djelatnost transporta, ugostiteljstva, trgovina i ostalih usluga (National Park Service, 2020). Posjeti nacionalnim parkovima su jedna od najvažnijih turističkih aktivnosti u SAD-u, čime je turizam u zaštićenim područjima jedan od najvažnijih oblika turizma (tab. 4.). Na masovnost posjećivanja ukazuje činjenica da sva zaštićena područja u Hrvatskoj imaju manji broj posjetitelja od NP Great Smoky Mountains, najposjećenijeg zaštićenog područja u SAD-u. Od

397 zaštićenih područja, čak njih 60 su nacionalni parkovi (National Park Service, 2020). S obzirom da naseljenost kroz povijest nije ostavila značajnije tragove u obliku materijalne kulturne baštine, znatno je slabiji kulturni turizam u odnosu na europski, pa su tako zaštićena područja glavna atrakcijska osnova kontinenta. Upravo se iz tog razloga razlikuju američki i europski tip nacionalnih parkova. U Europi se nacionalni parkovi nastoje očuvati, jer ih je zbog duge povijesti naseljenosti i ekspanzije populacije, mnogo ugroženo ili uništeno.

Tablica 4. Prvih deset nacionalnih parkova SAD-a prema broju posjetitelja u 2019. godini

	Nacionalni park	Broj posjetitelja (u milijunima)
1.	Great Smoky Mountains National Park	12,5
2.	Grand Canyon National Park	5,97
3.	Rocky Moutain National Park	4,7
4.	Zion National Park	4,5
5.	Yosemite National Park	4,5
6.	Yellowstone National Park	4
7.	Acadia National Park	3,4
8.	Grand Teton National Park	3,4
9.	Olympic National Park	3,2
10.	Glacier National Park	3

Izvor: National Park Service (2020)

Američki tip trebao bi odvojiti djelatnosti zaštite prirode od komercijalnih djelatnosti; temeljni argument za njegovu implementaciju je konstatacija da su sekundarne djelatnosti u zaštićenim područjima (ugostiteljstvo, hotelijerstvo, trgovina) dominantne u odnosu na zaštitu prirode, te da ustanove ne smiju obavljati navedene djelatnosti budući da se to protivi njihovoj temeljnoj registraciji. Međutim, postavlja se pitanje hoće li do kakvih promjena doći te hoće li biti pozitivne, ako se sekundarne djelatnosti ustupe koncesionarima kojima će biti nemoguće upravljati na način da se interesi zaštite prirode stave ispred profita ako je profit temeljni interes koncesionara (Ružić, 2012).

3.2. Hrvatska

Prema *Strategiji razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine*, turistički su proizvodi podijeljeni u dvije skupine: dominantni proizvodi i proizvodi s izraženom perspektivom razvoja. Dominantne proizvode čine sunce i more s 85 % ukupnog prihoda, a slijede nautički, poslovni i kulturni turizam. Proizvodi s izraženom perspektivom razvoja isto su tako od velikog značaja za turizam, ali njihova zastupljenost u stvaranju prihoda, zapošljavanju turističkih djelatnika i ponudi smještaja nalazi se ispod razine željenog, stoga je nužno buduće investicije uložiti upravo u ta područja. U ovu skupinu pripadaju zdravstveni turizam, cikloturizam, ruralni i planinski turizam, golf turizam, pustolovni i sportski turizam. Većinu ovih proizvoda moguće je razvijati u zaštićenim područjima, a u nekima su već glavni motiv posjeta (Vlada Republike Hrvatske, 2013).

Godine 2006. provedeno je istraživanje od strane Instituta za turizam te je objavljena publikacija pod nazivom *Tomas nacionalni parkovi i parkovi prirode 2006.- Stavovi i potrošnja posjetitelja nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj*. Istraživanje je provedeno u vremenskom periodu lipanj – listopad 2006. godine, na šest nacionalnih parkova i dva parka prirode. Glavni cilj istraživanja je bilo prikupiti informacije o turističkoj potražnji i potrošnji u nacionalnim parkovima i parkovima prirode. Rezultati su trebali pomoći pri osmišljavanju novih turističkih proizvoda i promociji zaštićenih područja. Bitno je napomenuti kako je istraživanje provedeno prije 15 godina te se stanje do sada vjerojatno promijenilo, ali u novije vrijeme nije provedeno slično istraživanje, pa su korišteni posljednji relevantni podaci.

Iz tablice 5 vidljivi su glavni nedostaci i prednosti turizma u zaštićenim područjima. Što se tiče podataka o turistima koji posjećuju naša zaštićena područja, potvrđuju kako se radi o tradicionalnim turistima iz emitivnih država u našoj blizini. Evidentna je zainteresiranost, odnosno turistička potražnja za zaštićenim područjima u Hrvatskoj, ali s obzirom na stavove turista o dodatnim sadržajima u parkovima te podacima koliko prosječni turisti potroše, govori se o slaboj turističkoj ponudi unutar zaštićenih područja. S obzirom na slabiju ponudu dodatnim sadržajima unutar parkova, turisti uglavnom troše na ulaznicu i dodatak u obliku hrane ili pića. Uslijed sve većeg rasta broja turista potrebno je ponuditi nove proizvode kako bi se ostvarila veća zarada i kako bi se moglo više ulagati u zaštitu područja. S obzirom na veličinu zaštićenih područja teško je očekivati turiste sa višednevnim boravkom, ali zato treba produbiti turističku ponudu kako bi se pokušao smanjiti udio jednodnevnih izletnika i privući turiste željne višednevnog boravka.

Tablica 5. Rezultati istraživanja Tomas nacionalni parkovi i parkovi prirode 2006.

Rezultati istraživanja	
Sociodemografska obilježja posjetitelja parkova	<ul style="list-style-type: none"> • prema zemlji porijekla, inozemni posjetitelji su izuzetno heterogeni (Njemačka, Italija, Francuska, Češka, Poljska, Mađarska, Slovenija i Ujedinjeno Kraljevstvo) • domaći posjetitelji uglavnom su stanovnici okolice parka
Profil posjetitelja parkova s obzirom na životni stil vezan uz prirodu	<ul style="list-style-type: none"> • za većinu posjetitelja (58 %) ovo je bio prvi posjet zaštićenom području u posljednjih 12 mjeseci • najveću sklonost posjetu nacionalnim parkovima i parkovima prirode imaju domaći posjetitelji, kao i posjetitelji iz Slovenije
Učestalost posjete parkovima i motivi dolaska	<ul style="list-style-type: none"> • turisti koji su u Hrvatskoj prvi puta skloniji su posjećivati nacionalne parkove i parkove prirode (37 % posjetitelja parkova u Hrvatskoj je prvi puta) • većina posjetitelja parkova su prvi puta u posjećenom parku (73 %) • glavni motivi posjete su parku su upoznavanje prirodnih ljepota (50 %), općenito želja da posjete park (48 %) te odmor i opuštanje (29 %)
Osnovna obilježja dolaska i boravka u parkovima	<ul style="list-style-type: none"> • glavni izvor posjetitelja su parkova su turisti u tranzitu (38 %) te stacionarna ljetna potražnja (36 %). Oko 13 % posjetitelja bilo je u ciljanom posjetu parku iz mjesta stalnog boravka, a gotovo jednako toliko park je posjećivalo u sklopu kružnog putovanja • u parku se posjetitelji zadržavaju otprilike pola dana (46 %) ili kraće (27 %)
Aktivnosti i potrošnja posjetitelja tijekom boravka u parkovima	<ul style="list-style-type: none"> • fotografije prirode (84 %), konzumiranje hrane/pića u ugostiteljskim objektima (38 %), posjeta info-centru (31 %) te kupnja u trgovinama/ suvenirnicama (31 %) najčešće su aktivnosti posjetitelja u parku • najveća potrošnja ostvaruje se u parkovima s najvišom cijenom ulaznice i dobro razvijenom popratnom ponudom. Tako se u NP Krka ostvaruje prosječno najveća potrošnja po posjetu, odnosno oko 26 eura, slijede NP Brijuni 24 eura te NP Plitvička jezera sa 17 eura
Zadovoljstvo ponudom parkova	<ul style="list-style-type: none"> • velika većina posjetitelja bila je izuzetno zadovoljna posjetom parku (92 %), njegovom atraktivnošću (89 %), kao i ukupnom vrijednosti za novac koju park nudi (83 %) • posjetitelje se najviše dojmila netaknuta, očuvana priroda, bili su impresionirani ljepotom voda te bogatstvom i raznolikošću biljnog i životinjskog svijeta

Izvor: Institut za turizam (2007)

Institut za turizam proveo je po prvi put istraživanje stavova turista za cijelu Hrvatsku kroz cijelu godinu. Rezultati su objavljeni u publikaciji pod nazivom *Stavovi i potrošnja*

turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska 2019 (Institut za turizam, 2020). U Kontinentalnoj Hrvatskoj gosti su najmanje zadovoljni ponudom zabave, prilagođenosti destinacije osobama s posebnim potrebama, biciklističkim rutama i stazama te informacijama u zaštićenim prirodnim područjima. Od aktivnosti koje gosti upražnjavaju za vrijeme boravka u Hrvatskoj, najviše odgovora ima „Plivanje, kupanje“ sa 75,2 % ispitanika, a „Posjet nacionalnim parkovima, zaštićenim prirodnim područjima“ označilo 18,7 % na razini cijele Hrvatske (Institut za turizam, 2020). Razlika se vidi prema regijama, jer u Jadranskoj Hrvatskoj je posjet zaštićenim područjima naglasilo 18,1 %, dok su u Kontinentalnoj Hrvatskoj ovu aktivnost označili 28,4 % ispitanika (Institut za turizam, 2020). Posjet zaštićenim područjima prati trend sezonalnosti turizma u Hrvatskoj, ali ta sezonalnost nije toliko izražena kao u ostalim oblicima turizma. Tako najveći broj posjetitelja je naznačilo s 21,3 % u periodu svibanj – lipanj, 18,2 % za srpanj – kolovoz, 18,4 % rujana – listopad i 13 % za period studeni – ožujak (Institut za turizam, 2020). Može se primijetiti kako je najveći interes za posjet zaštićenim područjima bio za vrijeme sezone, ali van glavnog dijela sezone. Kada se pogleda posjeta izvan ljetne sezone po regijama, najviše su zaštićena područja posjećivali gosti iz Zadarske (47,4 %) i Šibensko – kninske (46,4 %) županije, te regije Središnje Hrvatske (46,6 %) (Institut za turizam, 2020). Posljednja kategorija rezultata je razvrstana prema motivima posjete Hrvatskoj. Bez velikih iznenađenja, zaštićena područja najviše posjećuju gosti koji su došli zbog prirode (30,5 %), sela i ruralnih područja (43,8 %) i *touringa/sightseeinga* (31 %) (Institut za turizam, 2020). Istraživanje na ovakav način kako je napravljeno 2019. bi trebalo nastaviti i u budućnosti, prvenstveno kako bi se prikazao cjelokupni turizam kroz cijelu godinu jer bi uvelike poslužilo kao uvid u stanje i smjernice za daljnji razvoj.

3.2.1. Parkovi prirode

Prema članku 115. Zakona o zaštiti prirode (NN 15/18, 2020), park prirode je prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bioraznolikosti i/ili georaznolikosti s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno-povijesnim vrijednostima, a ima znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu namjenu (Hrvatski Sabor, 2013). U Republici Hrvatskoj park prirode kategorija je zaštite koja obuhvaća najveću površinu u usporedbi s ostalim kategorijama zaštićenih područja. Obuhvaća izvorna područja, ali i područja deformiranih prirodnih obilježja, a uključuje kopno i more. Prema kategoriji zaštite park prirode jedna je od najblažih kategorija koja dozvoljava određene gospodarske djelatnosti i korištenje prirodnih resursa, ali uz poštivanje zakona i uvjeta zaštite prirode. Dok je u nacionalnom parku turistička funkcija potpuno podređena znanstvenoj i obrazovnoj, tj. sastoji se u prvome redu od razgledavanja parka, u parku prirode turistička bi funkcija mogla imati čak veoma izraženu ulogu, a katkada to može biti i inicijatorom proglašenja parka prirode (Marinović-Uzelac, 2001).

U pogledu zaštite, osnovni bi oblik trebao biti opća zaštita prirodne sredine i očuvanje većih prostora prirodnog i antropogenog krajolika od devastacije i prevelikih promjena zbog gospodarske eksploatacije i izgradnje. Jedna od važnijih funkcija parkova prirode mogla bi biti da služe kao ekološki oslonci flore i faune, ugrožene urbanizacijom, lovom, poljoprivredom. Oni mogu okruživati ili nastavljati druge vrste rezervata kao zaštitni pojasevi. Da bi se njihova uloga mogla uspješno razviti, potrebno je parkovima prirode proglašavati isključivo velike površine koje čine teritorijalnu morfološku i pejzažnu cjelinu pa ih se može smatrati dobrim sredstvom aktivne zaštite prirode velikog dijela teritorija (Marinović-Uzelac, 2001).

Kategorijom zaštite do sada je proglašeno 12 parkova prirode: Biokovo, Telašćica, Učka, Vransko jezero, Žumberak-Samoborsko gorje, Lastovsko otočje, Papuk, Lonjsko polje, Medvednica, Kopački rit, Velebit, te Dinara, proglašena 05. 02. 2021. (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2021).

Slika 1. Parkovi prirode Hrvatske

Tablica 6. Broj posjetitelja u parkovima prirode, 2000.– 2017.

Godina	Broj posjetitelja (u tisućama)
2000.	22
2001.	58
2002.	140
2003.	157
2004.	365
2005.	324
2006.	338
2011.	304
2015.	299
2017.	365

Izvor: Institut za turizam (2007); Ministarstvo zaštite okoliša i energetike (2018)

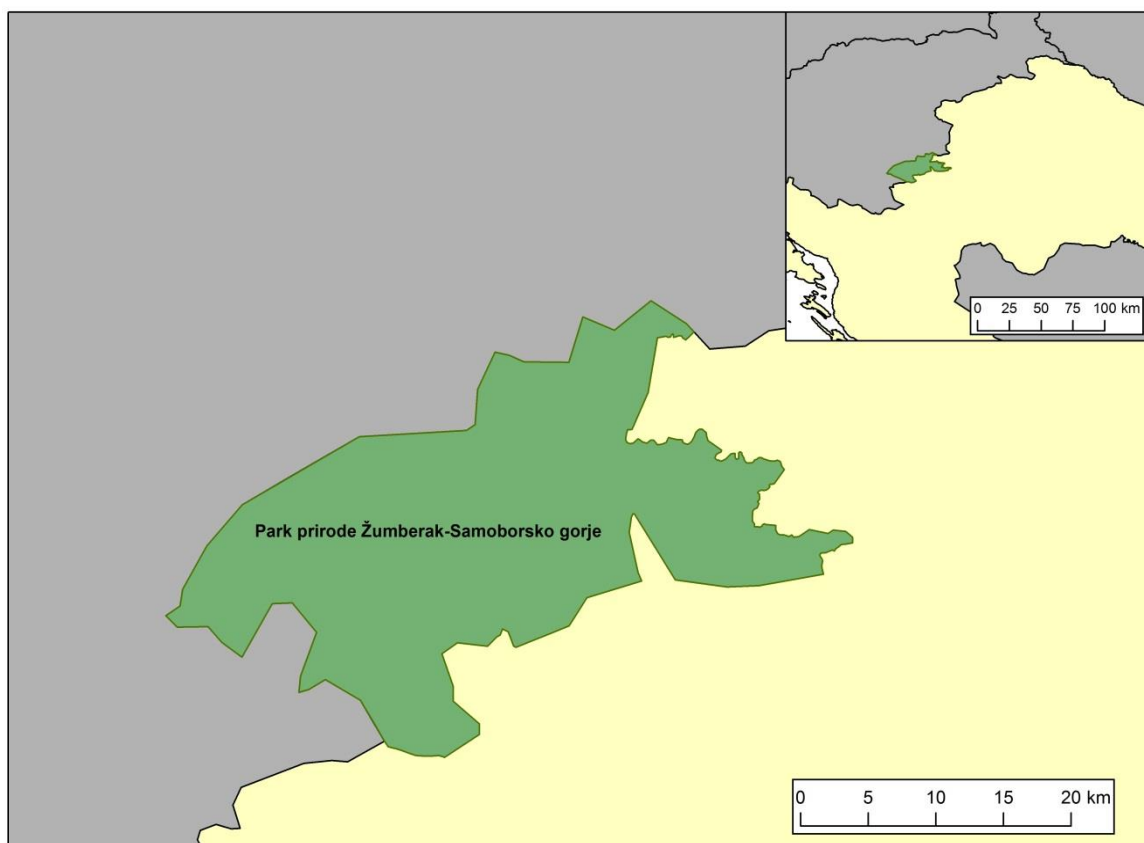
Kao i kod nacionalnih parkova, broj posjetitelja parkova prirode u Hrvatskoj ubrzano se povećava. Između 2000. i 2017. godine taj se broj povećao za više od 15 puta (tab. 6.). Bitno je napomenuti kako je u parkovima prirode teži monitoring posjetitelja jer ne postoji jedan ulaz u kojem se vrši naplata ulaza, već ih ima više te se ulaznice naplaćuju samo za određene sadržaje. Iz tog razloga podatke o broju posjetitelja treba uzeti sa rezervom, jer su uglavnom to projekcije, a stvarno stanje ne može se sa sigurnošću detektirati. Bez obzira na koji se način prikupljaju podaci, zaključak je kako se broj posjetitelja svakako povećao.

4. PARK PRIRODE ŽUMBERAK-SAMOBORSKO GORJE

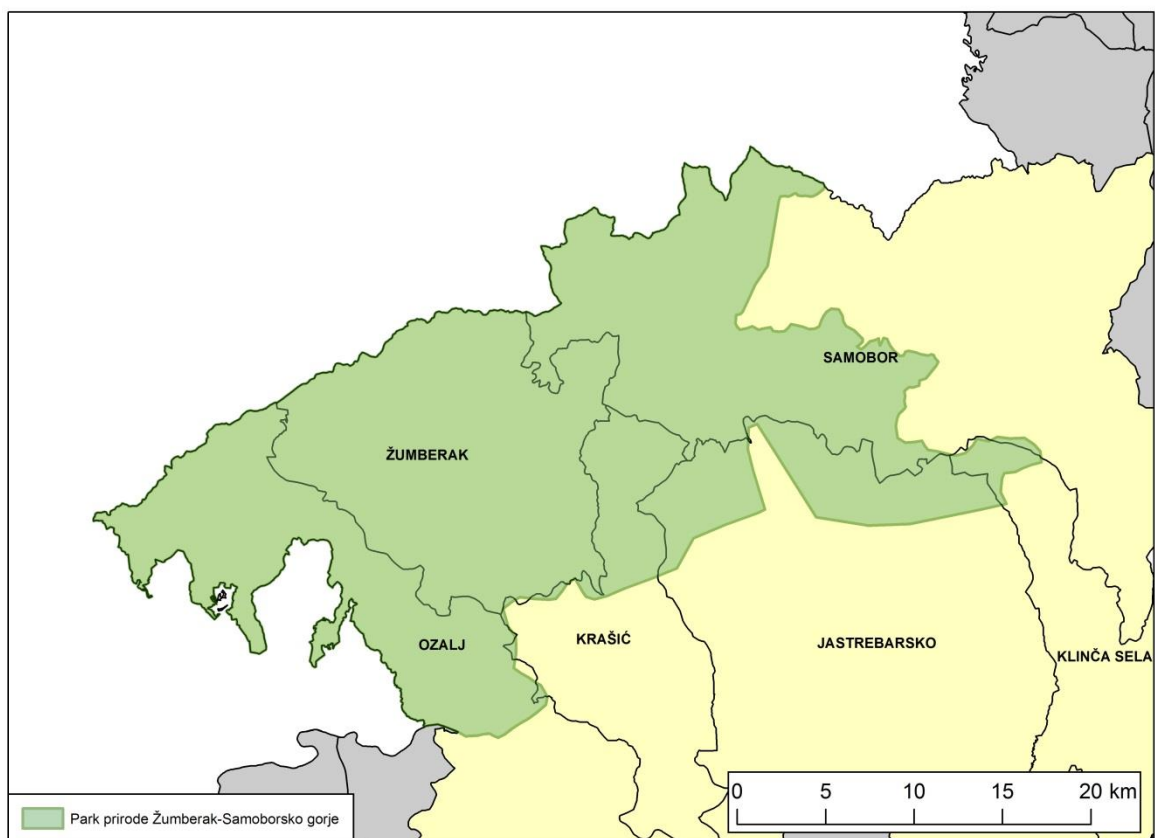
S ovim poglavljem započinje analiza promatranog prostora, a to je Park prirode. U slijedećim potpoglavljima opisana su geografska obilježja i historijsko-geografski razvoj Parka prirode.

4.1. Geografska obilježja

Žumberak-Samoborsko gorje zakonski je zaštićen i proglašen 2. lipnja 1999. godine s ciljem zaštite i promocije prirodnih i kulturnih vrijednosti i bogatstava ovog isključivo ruralnog prostora (Parkovi Hrvatske, 2020). Smješten je u sjeverozapadnom dijelu Republike Hrvatske (sl. 2.) na kontaktnom prostoru Alpa, Dinarida i Panonske nizine što je uzrok samih reljefnih posebnosti kao i bogate bioraznolikosti. Dinarski element upravo se očituje kroz krške reljefne strukture, a alpski elementi evidentni su na primjerima strmih i oštih planinskih grebena, dok blaga pobrđa predstavljaju Panoniju (PPŽSG, 2020).

Slika 2. Geografski smještaj Parka prirode

Slika 3. Jedinice lokalne samouprave unutar Parka prirode

Površina Parka prirode iznosi 333 km² (JUPPŽSG, 2017). Visinska razlika je od 180 m.n.v. u dolini rijeke Kupe do 1178 m.n.v. na vrhu Sveta Gera koji je ujedno i najviši vrh sjeverozapadne Hrvatske (JUPPŽSG, 2017). Sam park proteže se na području dviju županija – Karlovačke i Zagrebačke, na prostoru 6 jedinica lokalne samouprave (sl. 3.). Naime, u okviru Zagrebačke županije unutar granica parka je cijela Općina Žumberak, dijelovi općina Klinča Sela i Krašić, te područja upravnih gradova Samobor i Jastrebarsko, dok Karlovačkoj županiji pripada dio Grada Ozlja (JUPPŽSG, 2017).

Područje Parka prirode smješteno je u umjerenom klimatskom pojasu s prevladavajućim kontinentalnim klimatskim obilježjima zbog otvorenosti prema Panonskoj ravnici te slabim utjecajem mediteranske klime zbog visoke planinske pregrade na zapadu. Reljefne osobitosti utječu na promjene u raspodjeli temperature zraka. Srednja godišnja temperatura varira od 7°C do 8°C u najvišim predjelima do oko 10°C u najnižim dijelovima parka sa srednjom godišnjom amplitudom od oko 20°C. Prosječna godišnja količina oborina na ovom području prelazi 1100 mm, a u najvišim predjelima doseže i 1300 mm (JUPPŽSG,

2017). Bitno je naglasiti kako je područje parka veliki otvoreni i nenatkriveni prostor, te klima i vremenski uvjeti igraju veliku ulogu pri posjeti.

4.2. Historijsko-geografski razvoj

Bogata arheološka prošlost Žumberka i Samoborskog gorja svjedočanstvo je o dugotrajnoj naseljenosti na ovom prostoru. Do sada je evidentirano preko 30 arheoloških nalazišta na kojima su pronađeni dragocjeni ostaci materijalnih kulturnih dobara. Mnogobrojne kamene sjekire su najstariji nalazi koji potvrđuju naseljenost u vrijeme mlađeg kamenog doba (JUPPŽSG, 2017). U središnjem dijelu Žumberka, u današnjem selu Budinjak, smješteno je jedno od najznačajnijih arheoloških nalazišta u Hrvatskoj. Stariježeljeznodobno naselje i groblje s preko 140 zemljanih grobnih humaka (tumula) iz 9. – 6. stoljeća prije Krista jedno je od najvećih takve vrste na jugoistoku (PPŽSG, 2020). Obilje rijetkih i bogatih nalaza materijalne kulturne baštine, među kojima se značenjem i vrijednošću ističu oni pronađeni u najbogatijim grobnicama, ukazuje na činjenicu da je u starije željezno doba ekonomski snažno naselje u Budinjaku imalo ulogu središta za šire područje (JUPPŽSG, 2017). Iz mlađeg željeznog doba potiče rijedak skupi nalaz keltskoga novca pronađenog u šumi blizu Okića. Nalaz broji 1600 komada srebrnog novca iz 1. stoljeća prije Krista, a dobili su naziv „Samoborci“ prema mjestu pretpostavljene kovnice i najstariji je novac pronađen na ovome području (JUPPŽSG, 2017). U vrijeme Rimskoga Carstva, sredinom 1. stoljeća poslije Krista romanizirano keltsko pleme Latobika, čija se matična postojbina nalazila u susjednoj Sloveniji, počinje se naseljavati u središnjem dijelu Žumberka. Vrijedni arheološki nalazi pronađeni na njihovom groblju u Gornjoj Vasi uvrštavaju ovo arheološko nalazište među najbogatija istovremena groblja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (JUPPŽSG, 2017).

Razdoblje ranoga srednjega vijeka i doseljenja Hrvata na područje Žumberka još su uvijek neistraženi i nepoznati. Ostaci materijalne kulturne baštine kasnoga srednjega vijeka vidljivi su danas kao ruševine utvrđenih gradova čija je gradnja počela krajem 12. ili početkom 13. stoljeća. Najistaknutiji su Tušćak, Lipovac, Okić kao jedan od najstarijih utvrđenih gradova u Hrvatskoj i Stari grad Žumberak koji je bio središnja utvrda na granici između Njemačkog Carstva i Hrvatsko-ugarskog kraljevstva (JUPPŽSG, 2017).

Intenzivni osmanlijski prodori u 15. stoljeću predstavljali su ugrozu, pa iz tog razloga autohtono stanovništvo iseljava sa prostora Žumberka. Prema odluci austrijskog cara, a radi uređenja Vojne krajine, 1530. godine organizirano se doseljava novo stanovništvo iz zapadne

Bosne, Like i zaleđa Dalmacije. Novo „uskočko“ stanovništvo je pravoslavne vjeroispovijesti, ali u crkvenim se krugovima ubrzo donosi odluka o stvaranju unije. Početkom 17. stoljeća, pristupanjem katoličkoj crkvi i zadržavanjem istočnoga obreda, formirana je grkokatolička vjerska zajednica na Žumberku. Od tog trenutka, gradnja sakralnih objekata odražava demografsku sliku ovoga područja – autohtono stanovništvo prakticira vjeru u rimokatoličkim crkvama, a novopridošli grkokatolici u grkokatoličkom objektima. Mnoge su crkve i kapele građene jedna uz drugu, a najljepši takav primjer su grkokatolička crkva sv. Petra i Pavla i rimokatolička kapela Uznesenja Blažene Djevice Marije u Sošicama (JUPPŽSG, 2017).

Godine 1871. Vojna je krajina razvojačena, a područje Žumberka priključeno je civilnoj Hrvatskoj. Nestanak vojnih obaveza značio je i gubitak uz njih vezanih privilegija, što je dugoročno pogoršalo ekonomsku situaciju u Žumberku. Već početkom 20. stoljeća započinje snažan val ekonomski motiviranog iseljavanja stanovništva, koje se sve do danas nije zaustavilo (JUPPŽSG, 2017).

Osim bogate arheološke i kulturno-povijesne baštine, na području parka nalazi se i baština etnografskog karaktera. S obzirom na trajnu opredijeljenost stanovništva ka ruralnom načinu života, područje parka krasi mnogobrojna seoska naselja s očuvanom tradicijskom organizacijom zemljišta i pojedinačnim objektima tradicijske arhitekture. Veliki broj naselja je smješten u pojasu između 400 i 800 metara nadmorske visine., što je netipično za ostale krajeve Hrvatske. Tradicijske stambene kuće s početka 20. stoljeća bile su građene od drveta, a danas ih u sve većem broju zamjenjuje novogradnja, no ponegdje su još potpuno očuvani zbijeni naselci nastali diobom nekadašnjih zadružnih obitelji. Također, u riječnim i potočnim dolinama očuvani su malobrojni primjerci tradicionalnih drvenih mlinova. Etnografske zbirke u Samostanu sestara Bazilijanki u Sošicama, u Radatovićima i u Muzeju žumberačkih uskoka u Stojdragi mjesta su na kojima se čuva mnogobrojna etnografska materijalna baština koja svjedoči o dugotrajnom suživotu dviju različitih etničkih i vjerskih skupina (JUPPŽSG, 2017).

5. IDENTIFIKACIJA TEMELJNIH TURISTIČKIH RESURSA

Bit turističkih atrakcija najbolje je određena ekonomikom turizma, prema kojoj svaka turistička usluga sadrži tri obvezatne grupe (Kušen, 2001):

- Atraktivni činitelji ponude – turističke atrakcije u destinaciji
- Komunikativni činitelji ponude – prometni uvjeti za pristup destinaciji
- Receptivni činitelji ponude – smještaj i prehrana u destinaciji

Iznimnost atraktivnog činitelja turističke ponude u tom trokutu čini njegova nenadomjestivost jer turisti u turističku destinaciju većinom dolaze zbog turističkih atrakcija, a ne zbog smještajnih kapaciteta ili dobre prometne povezanosti. Upravo je to razlog za razvoj turizma u područjima koja posjeduju potencijalne ili realne turističke atrakcije, iz čega proizlazi da turističke atrakcije u turističkom gospodarstvu imaju funkciju „sirovine“ (Kušen, 2001).

5.1. Geološke značajke prostora

Prema detaljnoj klasifikaciji geoloških značajki prostora podijeljene su u četiri skupine: reljef, otoci, krš i pojedinačni objekti (Kušen, 2002). Dinamika reljefa, koja se javlja po uzvišenjima, brdima i planinama, omogućuje razne sportsko-rekreacijske aktivnosti, daleke vidike, krajobraz, dublju obrazovnu spoznaju od ravnice. Dakle, brdsko-planinski prostor je, prema navedenim aspektima, turistički atraktivniji od ravnice. Određene reljefne i klimatske značajke pružaju mogućnost skijanja pružaju mogućnost skijanja, planinarenja, alpinističkog penjanja itd. (Kušen, 2002). Park prirode na površini od 333 km² obuhvaća najveći dio gorskog i prigorskog prostora masiva Samoborskog i Žumberačkog gorja. Najveći dio teritorija je područje krškog reljefa s brojnim površinskim i podzemnim krškim reljefnim oblicima i krškom hidrologijom (MGIPU, 2014). Njihova pojava, prostorni raspored i značajke u uskoj su vezi s uvjetima koji su utjecali na njihovu genezu – geološkom građom i tektonskom strukturom terena, paleoklimatskim i recentnim klimatskim i hidrogeografskim uvjetima, biljnim pokrovom, a posredno i antropogenim utjecajima (Buzjak, 2002). Pružanje reljefa izraženo je u smjeru jugozapad-sjeveroistok, a upravo spomenuta heterogenost u odnosu na okolni prostor evidentna je uvidom u geološku građu i tektonsku strukturu. Prostor Samoborskog gorja odlikovan je razvedenošću prostora, karakterističnog po spletu različito orijentiranih vrhova i planinskih grebena. Najviši vrhovi su Sveta Gera (1178 m) na Žumberku i Japetić (971 m) na Samoborskom gorju (PPŽSG, 2020).

Pojedinačne su tvorevine, poput spilja, jama, škrapa, vodopada, kanjona i slično, jedne od najdragocjenijih turističkih atrakcija pojedine osnovne turističke destinacije. Zbog svojih značajki, turističke spilje su najzanimljiviji oblik atrakcija u turističkom smislu. Nazivaju se turističkim jer su, osim svoje veličine i bogatstva spiljskim uresom, uređene za posjet turista koji nemaju posebne opreme, fizičke spremnosti i posebnih znanja. Takve spilje kvalitetno osvijetljene (električna rasvjeta), kroz njih su uređene sigurne pješačke staze te da je kod njihova obilaska osigurana vodička služba (Kušen, 2002). Ovakve spilje spadaju u kategoriju klasičnog speleološkog turizma, a postoje još i avanturistički speleološki turizam i rekreativna speleologija (Buzjak, 2008). Avanturistički speleološki turizam obuhvaća turiste koji uz stručne vodiče i odgovarajuću opremu posjećuju neuređene spilje, a rekreativna speleologija obuhvaća speleologe koji posjećuju speleološke pojave radi rekreacije (Buzjak, 2008). Među 51 istraženom speleološkom pojavom u Parku prirode, 25 je spilja i 26 jama. Duljina spilja kreće se od 5 do 1862 m. Među njima prevladavaju kratke spilje do 50 m dužine. Samo 4 spilje dulje su od 100 metara. Dubina obrađenih jama se kreće od –5 do –49 metara. S obzirom na morfologiju kanala prevladavaju jednostavne speleološke pojave. Među spiljama morfološki najsloženija je spilja Provala koja je određena kao složeni tip budući da se u njoj javljaju i isprepleću različiti morfološki tipovi spiljskih i jamskih kanala (Buzjak, 2002). Trenutno nema turističkih spilja, odnosno klasičnog speleološkog turizma.

Buzjak (2008) vrši geokološko vrednovanje speleoloških pojava na području Žumberačke gore, te pomoću vrednovanja daje prijedlog turistički atraktivnih speleoloških pojava. Iako je Javna ustanova bila zainteresirana da se neke od njih urede za posjet turista, glavna je prepreka što među njima prevladavaju male spilje i jame (duljine i dubine do 50 m), sa često teško prolaznim i teško dostupnim kanalima. Uređenje bi za potrebe razvoja bi za potrebe razvoja klasičnog speleološkog turizma zahtijevalo opsežne građevinske radove s teškim štetnim posljedicama za prirodni inventar. Iz tog razloga spilje su vrednovane u svrhu organizacije avanturističkog speleološkog turizma (Buzjak, 2008). Među 18 vrednovanih spilja koje odgovaraju potrebama razvoja avanturističkog speleološkog turizma, za korištenje ih je pozitivno ocijenjeno sedam. Najvrjednijima su ocijenjene spilje Zidane pećine kod Pećnog i Rogovac kod Lovića Prekriškog, odnosno pripadaju 6. bonitetnoj skupini. Njihove su prednosti pristup, morfologija kanala te arheološki ostaci u Zidanim pećinama. Ostalih 5 spilja pripadaju 5. bonitetnoj skupini, a to su Vilinske jame, Židovske kuće, Mramor, Pogana jama i Spilja pod Vrajinim stijenama (Buzjak, 2008).

S obzirom na značajke endokrškog reljefa i rezultata analize s geološkog gledišta avanturistički speleološki turizam trenutno je jedini prihvatljivi način turističkog korištenja. Uz pravilnu organizaciju, edukaciju i zakonske regulative prednosti avanturističkog turizma su:

- 1) „za njegov razvoj nije potrebno mijenjati i narušavati prirodni inventar spilje kopanjem i širenjem kanala, pripremom i uređivanjem staza, postavljanjem električne instalacije – dakle opsežnim narušavanjem prirodnog inventara i procesa, te unošenjem stranih tvari i energije u osjetljivi podzemni ekosustav;
- 2) manje grupe posjetitelja koje imaju manji utjecaj na ekosustav;
- 3) atraktivnost za posjetitelje zbog neposrednijeg kontakta s podzemnim svijetom;
- 4) velika edukativna vrijednost u propagiranju zaštite prirode te značenju speleologije;
- 5) stvaranje uvjeta za raznolikiju turističku ponudu bez velikih financijskih ulaganja (važan ekonomski moment u slabije razvijenim područjima)“ (Buzjak, 2008: 86).

5.2. Voda

Područje Parka prirode odlikuje se dobro razvijenom hidrografskom mrežom s 848 registriranih izvora i preko 260 stalnih ili povremenih vodotoka. Većina vodotoka bujičnog je karaktera, a pojava kratkih ponornica karakteristična je na terenima s krškim obilježjima. U višim gorskim predjelima dio tokova je povremenog karaktera, dok su stalni vodotoci smješteni na nižim nadmorskim visinama i u duboko usječenim dolinama. Najznačajniji vodotoci prema veličini sliva i prosječnom protoku su Bregana, Lipovečka i Rudarska Gradna te Slapnica i Kupčina. Svi vodotoci ovog područja slijevaju se prema dolinama Krke, Bregane, Gradne, Kupčine ili Kupe (JUPPŽSG, 2017). Na prostoru Parka obvezno je provoditi mjere zaštite u funkciji očuvanja svih vodotoka i njihovih izvorišta od mogućeg onečišćenja. Hidrotehničke zahvate s ciljem uređenja korita vodotoka i priobalja potrebno je izvoditi u skladu s obilježjima prirodnog terena kontaktnog prostora, na način da se vodotok očuva nalik izvornom stanju i da se ne umanjuju krajobrazne vrijednosti područja. Nije dopušteno betoniranje korita i uklanjanje meandara. Vode na području Parka prirode mogu se koristiti za ribnjačarstvo, kupanje i rekreaciju vodeći računa o zaštiti staništa i vrsta. Održavanje i/ili poboljšanje stanja voda bitan je element njihove zaštite. Mogu se uređivati retencije uz poštivanje krajobraznih posebnosti (MGIPU, 2014).

Iz sportsko-rekreacijskog aspekta, turistički su zanimljivi potok Slapnica i riječice Kupčina i Bregančica. Sportski se ribolov često povezuje sa izrazima rekreacijski ribolov ili ribolov iz zabave, a zapravo je smisao u hvatanju ribe pomoću pribora za športski ribolov, a ne radi jela ili prodaje ribe. Bregančica se dijeli na tri revira od kojih svaki ima svoj režim i obilježen je pločama s uputama za ponašanje tijekom ribolova. Dozvoljen je ribolov na umjetnu mušicu i mušičarski pribor. Ne smiju se koristiti udice veće od broja 14, te je zabranjena udica sa kontrakukicama. Sezona počinje 1. svibnja, a završava 30. rujna (Grad Samobor, 2020). U potoku Slapnici također je dopušten sportski ribolov, ali reljef i vegetacija koji ju okružuju nisu podobni za neiskusne ribiče. Ribe su prave autohtone divlje potočne pastrve (Jambrešić, 2020). Žumberačke pastrve mogu se pronaći na rječici Kupčini, u uzgajalištu Ribnjaci Vrabac. Posjetitelji se mogu okušati sami u ribolovu, a ulovljenu ribu mogu nositi kući ili na licu mjesta ju pripremiti za jelo (Around Zagreb, 2020).

Osim ribolova na Slapnici, posjetitelji mogu uživati u ljepotama ovog krajobraza. Naime, 1964. godine Slapnica kod Krašića proglašena je kategorijom značajni krajobraz, koji je zakonom definiran kao prirodni ili kultivirani predjel velike krajobrazne vrijednosti i bioraznolikosti i/ili georaznolikosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje. U tom području nalazi se nekoliko slapova, špilja i krških vrela, a u Slapnici i danas nastaju sedrene barijere (JUPPŽSG, 2017).

Jedan od najvećih slapova u Hrvatskoj nalazi se na Žumberačkoj gori. Na tri kilometra od Sošica nalazi se Sopotski slap na jednom od početnih krakova rijeke Kupčine. Njegova ukupna visina je oko 40 metara, a smjestio se na 700 metara nadmorske visine (Grad Samobor, 2020).

Iako se radi o brdsko planinskom prostoru, ne postoje uređene staze za zimske sportove. Javna ustanova parka upravo u tome vidi potencijal i u planu ima uređenje staze za skijanje i sanjkanje (JUPPŽSG, 2017). Do tada, s obzirom na reljef i krajobraz, ovo područje posjetitelji mogu koristiti za nordijsko skijanje. Također, na prirodnoj sanjkaškoj stazi postoji duga tradicija organizacije sanjkaškog natjecanja *Kup Plešivice* koji ima tradiciju dulju od 100 godina. Organizacija ovakvog natjecanja za cilj, osim njegovanja tradicije, ima proširenje turističke ponude (Zagrebačka županija, 2020).

5.3. Biljni i životinjski svijet

Flora Parka prirode vrlo je bogata vrstama te su do sada ovdje zabilježene 1033 svojte (985 vrsta i 48 podvrsta), što predstavlja oko 1/5 svih biljnih vrsta Hrvatske. Zbog specifičnog geografskog položaja između dinarskog, alpskog i panonskog područja ovdje se isprepliću utjecaji flore okolnih prostranstava te je područje prepoznato i kao refugij različitih flornih elemenata. Veći dio parka (oko 70 %) prekriven je šumom. Ostatak područja uglavnom prekrivaju travnjačke površine, a zastupljena je i flora vlažnih i zamočvarenih staništa, flora šikara, sječina, vriština i bujadnica, flora stijena i sipina te vrlo bogata korovna i ruderalna flora (JUPPŽSG, 2017).

Od šumske vegetacije, u nižem brdskom području najrasprostranjenija je šuma hrasta kitnjaka i običnog graba, na strmijim toplim obroncima šuma hrasta medunca i crnog graba dok su u najvišim predjelima najčešće bukove šume. Ove su šume stanište i nekim ugroženim i zaštićenim vrstama biljaka poput globalno osjetljivih vrsta (JUPPŽSG, 2017). Posebni rezervat šumske vegetacije „Japetić“ stara je bukova sastojina površine 26.27 ha u kojoj zadnjih 40 do 50 godina nisu obavljani nikakvi šumsko-uzgojni ili drugi radovi. Kategorijom zaštite proglašen je 1975. godine (JUPPŽSG, 2017). Godine 1970. je zaštićena Park šuma Okić – grad. To je termofilna šuma na brežuljku visokom oko 100 metara na čijem vrhu se nalazi stari grad Okić (JUPPŽSG, 2017). Medak (2011) ubraja i šumu pitomog kestena s prasećim zeljem koja se pojavljuje sporadično u Parku prirode. Na području Parka prirode do sada je zabilježeno 377 vrsta gljiva (JUPPŽSG, 2017). Bogatstvo šumskim plodovima pruža mogućnost posjete radi njihovog prikupljanja.

Mnoge rijetke korovne i ruderalne biljke koje rastu na Žumberku u nekim su europskim zemljama vrlo ugrožene, pred izumiranjem ili su u pojedinim regijama već izumrle. Na području Parka prirode ukupno su zabilježene 104 svojte iz Crvene knjige vaskularne flore, od toga četiri kritično ugrožene, 16 ugroženih, 33 sa statusom osjetljive vrste, 26 gotovo ugroženih i 24 s nedovoljno podataka (JUPPŽSG, 2017). Raznovrsnost biljnog svijeta pogodna je za edukaciju posjetitelja i znanstvenika.

Nakon šuma, najveći udio površina su travnjačke i poljoprivredne površine (12 436 ha ili oko 36,8 %) (MGIUP, 2014). Najviše livada i pašnjaka ima u središnjem dijelu Žumberka. Većina travnjaka antropogenog je podrijetla. Nastale su krčenjem šuma kako bi se oslobodio prostor za ispašu stoke i gradnju kuća. Prostor je povoljan za uzgoj raznih kultura, što je dobar temelj za razvoj ruralnog turizma.

Fauna je uglavnom tipična za područje kontinentalne Hrvatske. Medvjed i vuk prisutni su od velikih zvjeri, međutim, njihova pojava je vrlo rijetka. Ukupno je zabilježeno 23 vrste sisavaca. Najugroženiji među njima su šišmiši. Ostali životinjski svijet vrlo je šarolik i bogat. Prisutno je 114 vrsta ptica, 12 vrsta gmazova, 32 vrste riba, 11 vrsta vodozemaca, od kojih se ističe crni daždevnjak (JUPPŽSG, 2017). S obzirom na dugu tradiciju naseljenosti i bavljenja stočarstvom, razvijena su mnoga obiteljska gospodarstva koja privlače posjetitelje zainteresirane za razne oblike ruralnog turizma.

5.4. Zaštićena prirodna baština

Prirodna se baština štiti zakonom, proglašenjem zaštićenih dijelova prirode. Iako se načelno turističkim atrakcijama prirodne baštine smatraju samo registrirani zaštićeni dijelovi, treba uzeti u obzir da postoje dijelovi prirode koji zaslužuju posebnu zaštitu, ali nisu još registrirani niti preventivno zaštićeni. Kao što je već prethodno navedeno na području Parka prirode postoje tri zaštićena područja, a to su: značajni krajobraz Splanica kod Krašića, posebni rezervat šumske vegetacije Japetić i park šuma Okić. Naravno, područje istraživanja ovog rada također je zaštićeno kao park prirode.

5.5. Zaštićena kulturno-povijesna baština

Prema Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske na području Parka prirode nalaze se 24 nepokretna kulturna dobra, od kojih je jedna kulturno-povijesna cjelina, a 23 pojedinačna dobra. Također, na prelazak iz preventivno zaštićenih kulturnih dobara na trajno zaštićena kulturna dobra čekaju tradicijska okućnica s kovačnicom u Kordićima i okućnica u Reštovu Žumberačkom. U klasifikaciji kulturnih dobara najviše je pojedinačnih sakralnih objekata (čak 14). Nadalje, četiri su pojedinačna profana objekta, jedna spomenička cjelina, jedno memorijalno područje i dva arheološka nalazišta. Turistički valorizirano je arheološko nalazište Budinjak i ima najveću važnost u turizmu u kategoriji spomenika kulture. U blizini lokaliteta Budinjak se nalazi posjetiteljski centar, a lokalitet je povezan i s poučnom stazom „Kneževa“.

Iako u tablici nije naveden, postoji jedan zaštićeni krajolik, a to je Kulturni krajolik Žumberak-Samoborsko gorje-Plešivičko prigorje. Prepoznat je kao povijesni, spontano razvijani, ruralni krajolik koji u svojoj današnjoj pojavnosti prikazuje međudjelovanje prirode i čovjeka kroz više tisuća godina povijesnog razvoja (Ministarstvo kulture i medija, 2020).

Tablica 7. Popis zaštićenih i preventivno zaštićenih kulturnih dobara

R.br.	Naziv	Smještaj	Vrsta kulturnog dobra
1.	Zaseoci Brezovac i Pavkovići	Samobor, Brezovac Žumberački	Nepokretno kulturno dobro – kulturno-povijesna cjelina
2.	Arheološko nalazište Budinjak	Samobor, Budinjak	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
3.	Kapela sv. Petronile	Samobor, Budinjak	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
4.	Tradicijska okućnica Golubići 9	Samobor, Golubići	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
5.	Crkva sv. Leonarda	Samobor, Kotari	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
6.	Stari grad Tušćak	Samobor Kravljak	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
7.	Crkva sv. Duha	Samobor, Noršić Selo	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
8.	Planinarska piramida	Jastrebarsko, Ivančići	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
9.	Crkva sv. Jurja	Ozalj, Dojutrovića	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
10.	Crkva s. Duha	Ozalj, Ferenci	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
11.	Crkva s. Franje Ksaverskog	Ozalj, Gornji Lović	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
12.	Crkva s. Antuna Velikog	Ozalj, Kašt	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
13.	Crkva s. Križa	Ozalj, Lović Prekriški	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
14.	Kapela sv. Ilije	Ozalj, Rajakovići	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
15.	Crkva s. Lovre	Ozalj, Vivodina	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
16.	Tradicijska okućnica s mlinom - vodenicom	Žumberak, Kalje	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
17.	Crkva Majke Božje Žalosne	Žumberak, Kostanjevac	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
18.	Dvije tradicijske kuće u Glušinji, k.br.13 i 14	Žumberak, Glušinj	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
19.	Grkokatolička crkva sv. Petra i Pavla i katolička kapela Uznesenja Blažene Djevice Marije	Žumberak, Sošice	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
21.	Masovna grobnica Jazovka	Žumberak, Sošice	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
22.	Kurija biskupa Čolnića	Žumberak, Tupčina	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno

23.	Crkva sv. Nikole sa župnim dvorom, gospodarskom zgradom i pilom	Žumberak, Žumberak	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
24.	Crkva rođenja Blažene Djevice Marije	Klinča sela, Novo Selo Okičko	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
Preventivno zaštićena kulturna dobra			
1.	Tradicijska okućnica s kovačnicom	Žumberak, Kordići Žumberački	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno
2.	Okućnica u Reštovu Žumberačkom	Žumberak, Reštovo Žumberačko	Nepokretno kulturno dobro – pojedinačno

Izvor: Ministarstvo kulture i medija, 2020

5.6. Kultura života i rada

Pojedine vrste tradicijskog i suvremenog rada, kao i pojedini pojavnici oblici kulture svakodnevnog življenja, mogu duboko intrigirati turiste, osobito neke njihove segmente. Tako se turistička atrakcija dijeli na podskupine folklor, rukotvorstvo, tradicijsko građenje i uređenje vrtova, tradicijski obrti, vinarstvo i gastroenologiju, gastronomiju, ugostiteljsku tradiciju, suvremenu proizvodnju i ostalo (Kušen, 2002).

Područje Parka prirode je veliko i puno je naselja koji posjeduju vlastitu tradiciju, a također duga i kontinuirana naseljenost prostora faktor je bogatstvu kulture života i rada na ovom prostoru. Tako bi se na ovu temu mogao napisati zaseban rad. U Parku prirode djeluje nekoliko kulturno umjetničkih društava i udruga koje njeguju stare običaje, priče, plesove i pjesme, kao i narodne nošnje, a to su kulturno prosvjetno društvo „Žumberak“, kulturno umjetničko društvo „Žumberčana i prijatelja Žumberka“, Udruga „Žumberačke vile“ i drugi (Udruga Žumberački uskoci, 2021). Premda zanatstvo u Žumberku nikada nije bilo osobito razvijeno, sve do polovice prošlog stoljeća po selima je još uvijek bilo ljudi koji su se bavili raznim zanatima. S obzirom da je Park prirode većim dijelom prekriven šumama, tradicionalna je bila obrada drveta jer se nije moglo živjeti isključivo od poljoprivrede i stočarstva. Najpoznatiji zanatlije bili su žumberački kolari. Danas nema zanatlija u Parku prirode, ali produkte njihovog rada moguće je vidjeti u raznim zbirkama muzeja i naseljima (Černicki, 2011). Park prirode bio je uvijek karakteristično ruralno područje i kao takvo razvijali su se ruralni tipovi naselja tradicionalnom gradnjom (tab. 7.).

Gastronomija je raznovrsna i moguće ju je kušati u restoranima, planinarskim domovima i raznim obiteljskim domaćinstvima i sličnim oblicima ugostiteljstva koja pružaju tradicionalnu kuhinju. Turistički valorizirana i najpoznatija kulinarska radionica je *Tisućljeća kulinarstva* koja se svake godine organizira u rujnu u Arheološkome parku u Budinjaku.

Ovom radionicom se ljudima želi približiti pretpovijesna, rimska, srednjovjekovna i tradicijska žumberačka kuhinja (PPŽSG, 2020). Na jugozapadnoj strani nalazi se Plešivica, na kojoj se smjestila istoimena vinogradarska podregija Plešivica. Vina plešivičkog kraja poznata su na karti Hrvatske, kao i na karti svijeta (Poljoprivredna zadruga Plešivica, 2021). Izrazito vinogradarstvo kojim se bave na ovom području pogodovalo je razvoju raznih turističkih proizvoda i oblika vezanih uz ovu tradiciju.

Znamenite osobe s područja Parka prirode imaju lokalno značenje, a kao glavne se ističe žumberačke prosvjetitelje Ivana Pavkovića, Milka Predovića, Milka Goleša i Danu Kovačevića. Vrlo su važni za ovaj kraj jer su upravo oni svojim zalaganjem i radom predstavljali ga i očuvali njegovu povijest. Obitelji koje se ističu su Hranilović i Smičiklas. S obzirom da je do ukidanja Vojne krajine ovo područje bilo u njenom sastavu, povijesno su važni žumberački Uskoci koji su naselili ovaj prostor (Udruga Žumberački uskoci, 2021).

5.7. Manifestacije

Turističku atraktivnost posjeduju sve vjerske, sportske, kulturne, gospodarske i druge priredbe, a mnoge takve manifestacije često daju i velike ekonomske rezultate u ugostiteljskoj djelatnosti (Kušen, 2002). Na području Parka prirode najviše se ističu kulturne, sportske i vjerske manifestacije. Kulturna manifestacija koja ima dugu tradiciju održavanja i povezuje nematerijalnu i materijalnu kulturnu i prirodnu baštinu je *Tisućljeća kulinarstva*. U sklopu internacionalnog projekta *Uživam tradiciju*, svake godine se u rujnu održava kao dvodnevna manifestacija u kojoj posjetitelji mogu kušati gastronomske specijalitete koji su se pripremali kroz povijest na ovom području (Turistička zajednica grada Samobora, 2012). Mjesto održavanja je Budinjak, pa tako organizatori žele povezati gastronomiju sa posjetom baštini, kulturnoj i prirodnoj. Također, u Budinjaku se tradicionalno održava *Košnja kao nekad za sutra*, gdje kosci pokazuju svoje vještine ručne košnje. Manifestacija je edukativnog karaktera, a posjetiteljima se želi približiti tradicionalna briga za livadna staništa koja su u današnje vrijeme ugrožena. Za najmlađe se održavaju svake godine edukativni programi, a najistaknutiji su *Mladi nadzornik* i eko kamp *Čuvam svoje gorje* (PPŽSG, 2020).

Najposjećenija sportska manifestacija, koja se održava svake godine, je *Žumberak trail*. Utrka se održava u Parku prirode, a okuplja preko 700 natjecatelja koji se natječu u raznim kategorijama. Zadnji dan natjecanja organizira se degustacija vina i domaćih proizvoda domaćih obiteljskih gospodarstava (Turistička zajednica grada Jastrebarsko, 2021).

Kao što je ranije navedeno u radu, veliku posebnost ima sanjkaški *Kup Plešivice* kao manifestacija s najduljom tradicijom održavanja.

Duga je tradicija održavanja raznih pohoda i hodočašća, a najistaknutiji je *Zimski hodočasnički pohod na Svetu Geru*. Održava se zadnje nedjelje u siječnju od sela Sošice do najvišeg vrha Žumberačkog gorja. Hodočašće okuplja veliki broj vjernika i planinara (Karlovačka županija, 2021).

5.8. Kulturne i vjerske ustanove

Zavičajni, gradski i regionalni muzeji, osim što su sami po sebi zanimljivi turistima, imaju i dodatnu zadaću u upoznavanju turista sa značajkama turističke destinacije u kojoj borave poradi drugih motiva posjete. Stoga je bitno da sve turističke destinacije potiču osnivanje i razvoj zavičajnih muzeja za vlastito područje (Kušen, 2002).

Žumberački Uskočki muzej u Stojadragi u autohtonom prostoru nudi bogat fundus predmeta koji svjedoče o baštini i povijesti žumberačkih Uskoka, njihovom identitetu od doseljena na žumberačko područje prije skoro 500 godina do danas (Turistička zajednica grada Samobora, 2012). Etno kuća pod Okićem zamišljena je kao zavičajna zbirka dijela kulturne baštine podokičkog kraja. Svojom građom i izloženim predmetima govori o kulturi življenja prošlih desetljeća. Izloženi predmeti smješteni su u tri prostorije, a oko kuće smještena su oruđa i ostala pomagala gospodarskog života sela (Etno kuća pod Okićem, 2021). U Sočicama se nalazi Etnografska zbirka sestara Bazilijanki, sa stalnom postavom izložbe tradicijske materijalne kulture Žumberka u nekoliko tematskih cjelina (Turistički klaster po Sutli i Žumberku, 2021).

5.9. Sportsko-rekreacijske građevine i tereni

Park prirode svojim reljefnim karakteristikama pogoduje za razvoj raznih oblika sportsko-rekreacijskih staza kao što su planinarske, biciklističke, trim-staze i ostale. S obzirom da je na ovom području izrazita depopulacija, infrastruktura je slabo razvijena, pa tako sportsko-rekreacijskih igrališta i dvorana je jako malo. One se uglavnom nalaze u malo većim naseljima u sklopu škola. U mjestu Bratelji nalazi se Konjički klub Zorro. Klub je nastao s namjerom promoviranja rekreativnog terenskog jahanja za sve dobne uzraste u uvjetima netaknute prirode. Osim terenskog jahanja, klub nudi i vožnju kočijom područjem

Parka prirode, a za cilj ima upoznati posjetitelje za prirodnom i kulturnom baštinom (Konjički klub Zorro, 2021). U Eko-centru Budinjak posjetitelji mogu iznajmiti električni bicikl za slobodnu vožnju ili u sklopu vođene ture (PPŽSG, 2020). U Parku prirode postoje dva registrirana terena za letenje, te jedan neregistriran. Tereni za letenje se nalaze na Japetiću i Pleševici, a parajedrenje omogućuju Zrakoplovni klub Parafreek i Klub slobodnog letenja (PPŽSG, 2020).

5.10. Turističke staze, putovi i ceste

Najčešće aktivnosti posjetitelja u Parku prirode su biciklizam, pješaćenje i planinarenje. U tu su svrhu obilježene četiri biciklističke staze: Vilinska staza, Staza slapova, Staza šišmiša i Staza Sv. Gere. Njihova ukupna dužina iznosi preko 200 kilometara, različite su zahtjevnosti, ovisno o preferencijama korisnika. Ljubitelji pješaćenja na raspolaganju imaju pješačku stazu Put Kraljice bukve od Sošica do Slanog Dola dužine od oko 35 kilometara. Uređene su i četiri poučne staze. Staza kneževa u Budinjaku, vezana uz značajna arheološka nalazišta te prirodne fenomene Parka prirode, duga je 4,2 kilometra. U selu Dane nalazi se poučna staza Izvori života. Duga je 800 metara, a tematski je posvećena važnosti vodenih staništa na kršu. U Loviću Prekriškom smještena je skoro dva kilometra duga poučna staza Gdje voće zri posvećena travnjačkim voćnjacima (JUPPŽSG, 2017). Najnovija je poučna staza Okićnica, duga 2,5 kilometara. Kroz deset poučnih tabli ispričana je priča o jednom od najstarijih očuvanih plemićkih gradova kontinentalne Hrvatske, strateškoj važnosti koju je imao u zaštiti sjeverozapadnih hrvatskih krajeva, obranama od Mongola i turskim opsadama, te na kraju, njegovom propadanju nakon što je minula turska opasnost (Grad Samobor, 2020). Posjetitelji mogu staze obići samostalno ili, uz prethodnu najavu, zatražiti stručno vodstvo djelatnika Javne ustanove.

Na području Parka prirode uređene su i markirane brojne planinarske staze, njih 88, koje održavaju planinarska društva. Uz markirane planinarske staze, odličnu prigodu za planinarenje pružaju i nemarkirani putovi te ceste (Turistička zajednica grada Samobora, 2012).

Turistička zajednica grada Jastrebarsko (n.d.) izdala je brošuru *Otkrij svoje eno JAstrebarsko* u kojoj je vinska putovnica podregije Plešivica. U vinskoj putovnici nalazi se karta s označenim vinskom cestom koju posjetitelji mogu posjetiti sami ili u jednodnevnom aranžmanu s lokalnim turističkim vodičem.

5.11. Turističke paraatrakcije

U klasifikaciji motiva posjetitelja navode se i nedokoličarski motivi putovanja turista i dnevnih posjetitelja: tranzit, poslovna putovanja, liječenje, studij, kupovina i slično. Sadržaji koji se nalaze u turističkoj destinaciji koji bi u nju privukli posjetitelje nedokoličarskih motiva su prometna infrastruktura, servisi putovanja, gospodarski i upravni sadržaji, zdravstvene građevine i sadržaji, obrazovne građevine i institucije i trgovine (Kušen, 2002).

S obzirom na razinu zaštite područja Parka prirode, nema značajnijih paraatrakcija koje bi zadovoljavale uvjet privlačenja posjetitelja nedokoličarskih motiva. Najbliže tome je prelazak graničnog prijelaza sa Slovenijom i istraživanja koja se provode unutar Parka prirode. Velikim dijelom se turističke paraatrakcije nalaze izvan granica Parka prirode, npr. u Zagrebu, Samoboru ili Jastrebarskom. U slučaju da se posjetitelji paraatrakcija, koje se ne nalaze u Parku prirode, odluče posjetiti ovo područje, može se sa sigurnošću reći kako je motiv posjeta dokoličarske prirode.

6. OSTALI TURISTIČKI RESURSI PARKA PRIRODE

Osim atrakcijske osnove, turističku ponudu neke destinacije čine i ostali turistički resursi. Tako će se u ovom poglavlju istražiti prometno-geografski položaj Parka prirode i njegova dostupnost, stanovništvo, te smještajni i ugostiteljski objekti. Ostali turistički resursi su također ključni pri kreiranju novog turističkog proizvoda.

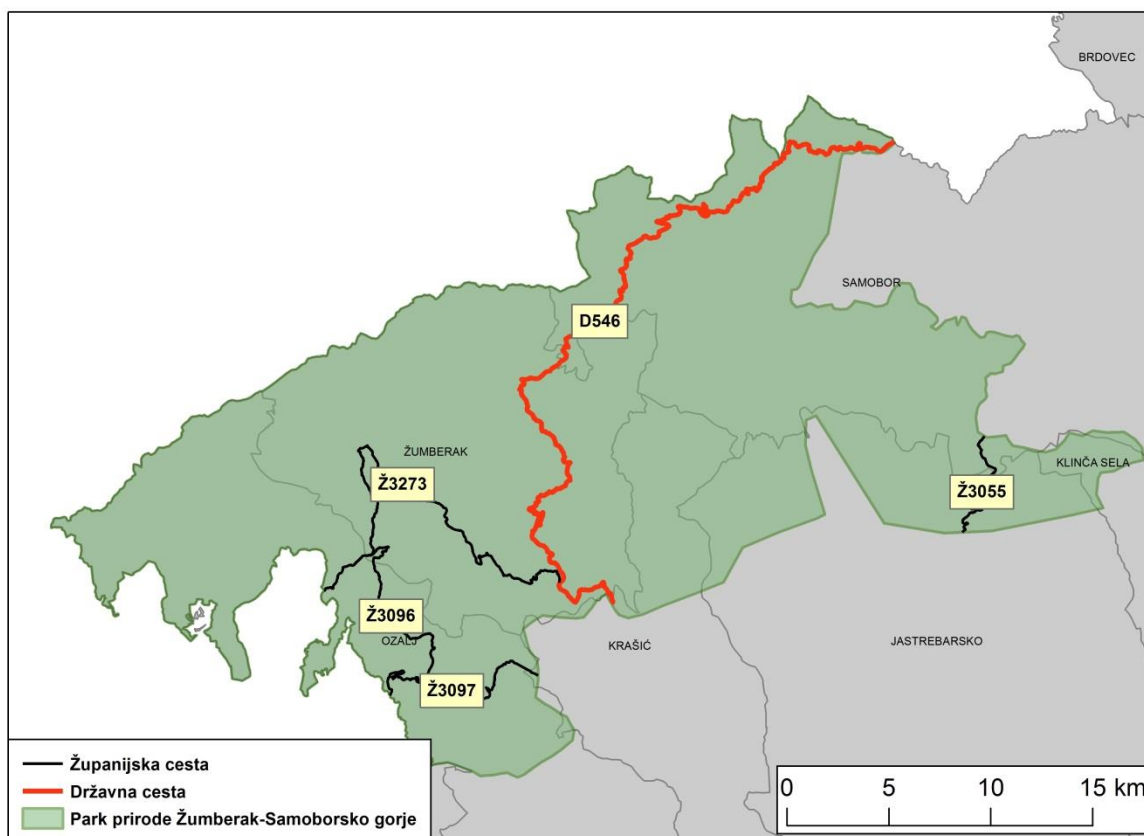
6.1. Prometno-geografski položaj i dostupnost

Prometni sustav sastoji se od javnih cesta (državne, županijske i lokalne), drugih cesta i/ili ulica građevinskim područjima naselja, šumskih cesta, pješačkih staza i planinarskih putova. U tablici 8 i na slici 4 prikazane su glavne prometnice unutar Parka prirode.

Tablica 8. Popis glavnih cestovnih prometnica unutar Parka prirode

Broj ceste	Opis ceste
D546	Bregana (D231) - Stojdraga - Novo Selo Žumberačko - Hartje - Krašić - Draganić (D1)
Ž3055	A. G. Grada Samobora – Donja Reka – D1
Ž3096	Visoče (Ž3273) – Balići – Belošići – Petruš Vrh (Ž3097)
Ž3097	D228 – Krmačina – Vivodina – Dvorište Vivodinsko – Krašić (D546)
Ž3273	Gr. R. Slovenije – Kordići – Sošice – Jurkovo Selo (D546)

Izvor: MGIPU (2014); Hrvatske ceste (2020)

Slika 4. Glavne cestovne prometnice unutar Parka prirode

Glavna cestovna prometnica cijelog područja je, od 2020. godine, državna cesta D546 koja od Bregane preko Stojdrage, Gornje Vasi, Kostanjevca dolazi do Krašića i priključuje se kod Draganića na državnu cestu D1 (Hrvatske ceste, 2020). Ovo područje karakterizira slabo razvijena prometna mreža, iako se nalazi u središnjem dijelu Hrvatske koja ima veliku važnost u turističko-prometnom položaju. Razlog slabo razvijenoj mreži prometnica su reljef kao prepreka, slaba naseljenost prostora i kategorija zaštite. Turistički je značajno za Park prirode što se u blizini područja pružaju usporedno s granicama međunarodno važne autoceste A1 (Zagreb (Lučko) – Bosiljevo – Split – Ploče) i A3 (Bregana – Zagreb – Slavonski Brod – Lipovac), te državna cesta D1 (G.P. Macelj – Krapina – Zagreb – Karlovac – Gračac – Knin – Brnaze – Split) (Hrvatske ceste, 2020).

Do Parka prirode moguće je doći osobnim vozilom i/ili javnim prijevozom. Autobusne linije kojima se može doći do Parka prirode kreću iz Samobora i Jastrebarskog, ali linije su vrlo rijetke i nepovoljne u turističkom smislu (MGIPU, 2014). Također, moguće je doći pješke ili biciklom jer su uređene brojne planinarske i biciklističke staze. U Park prirode ulazi

se iz područja grada Ozlja, Jastrebarskog i Samobora, općina Krašić i Klinča Sela, te Republike Slovenije. U tablici 9 su navedeni glavni i potencijalni ulazi u Park prirode.

Tablica 9. Popis glavnih i potencijalnih ulaza u Park prirode

1. Gabrovica	27. Orešje Okičko	53. Ferenci
2. Dobri Potok	28. Vlačkovec	54. Obrež Vivodinski – Božakovo
3. Kapelište – nova šumska cesta	29. Jurjevčani	55. Rakovec (Slovenija)
4. Noršić Selo	30. Plešivica	56. Vivodina – Krmačina
5. Jarušje	31. Prilipje	57. Kašt – Radovica
6. Tušini	32. Vranov Dol	58. Brašljevica
7. Breganica	33. Kupeć Dol	59. Ostriž
8. Slani Dol	34. Prodin Dol	60. Badovinci Donji
9. Slapnica Samoborska	35. Ivančići	61. Malo Lešće
10. Smerovišće	36. Grabrak	62. Brezovica Žumberačka
11. Gregurić Breg	37. Jankov Mlin	63. Pilatovci
12. Palačnik	38. Zaheri	64. Drage
13. Rude	39. Paljugi	65. Dole
14. Guliši	40. Puškarov Jarak	66. Sveta Gera
15. Braslovje	41. Žalčev Breg	67. Sopotske Planine
16. Jerbići	42. Rude Pribička	68. Blaževo Brdo
17. Kotari Donji	43. Slapnica Žumberačka	69. Pogana Jama
18. Kotari Gornji	44. Čunkova Draga	70. Stričanica
19. Gornji Gorički	45. Vlašić Brdo	71. Luke
20. Donji Gorički	46. Kostanjevec	72. Strašni Jarak
21. Domovići	47. Rajakovići	73. Osunja – Prušnja Vas – Črnea Vas
22. Podgrađe Podokičko	48. Krajačići	74. Novo Selo Žumberačko – Planina v Podbočju
23. Novo Selo Okičko	49. Konjarić Vrh	75. Poklek
24. Gonjeva	50. Dugi Vrh	76. Selce
25. Repišće	51. Petkov Breg	77. Vlaški Križ – Mali Cimik
26. Stankovo	52. Škaljevica	

Izvor: MGIPU (2014)

Ukupno je predviđeno 77 ulaza u Park prirode. Glavnih je šest ulaza, a to su: Gabrovica, Plešivica, Čunkova Draga, Vivodina – Krmačina, Sveta Gera i Novo Selo Žumberačko. Zbog slabe cestovne infrastrukture nije moguće doći do svih dijelova unutar Parka prirode, osobito najzaštićenijih područja do kojih nije dozvoljena gradnja cesta.

6.2. Stanovništvo kao čimbenik razvoja turističke destinacije

Prema *Planu upravljanja Parkom prirode Žumberak-Samoborsko gorje* (2017), jedna od najistaknutijih prepreka razvoju Žumberka i Samoborskog gorja je depopulacija i sve starija dobna struktura preostalog stanovništva. Ti su procesi osobito izraženi u općinama Žumberak i Krašić te u gradu Jastrebarsko. Prema popisu stanovništva iz 1953. godine na

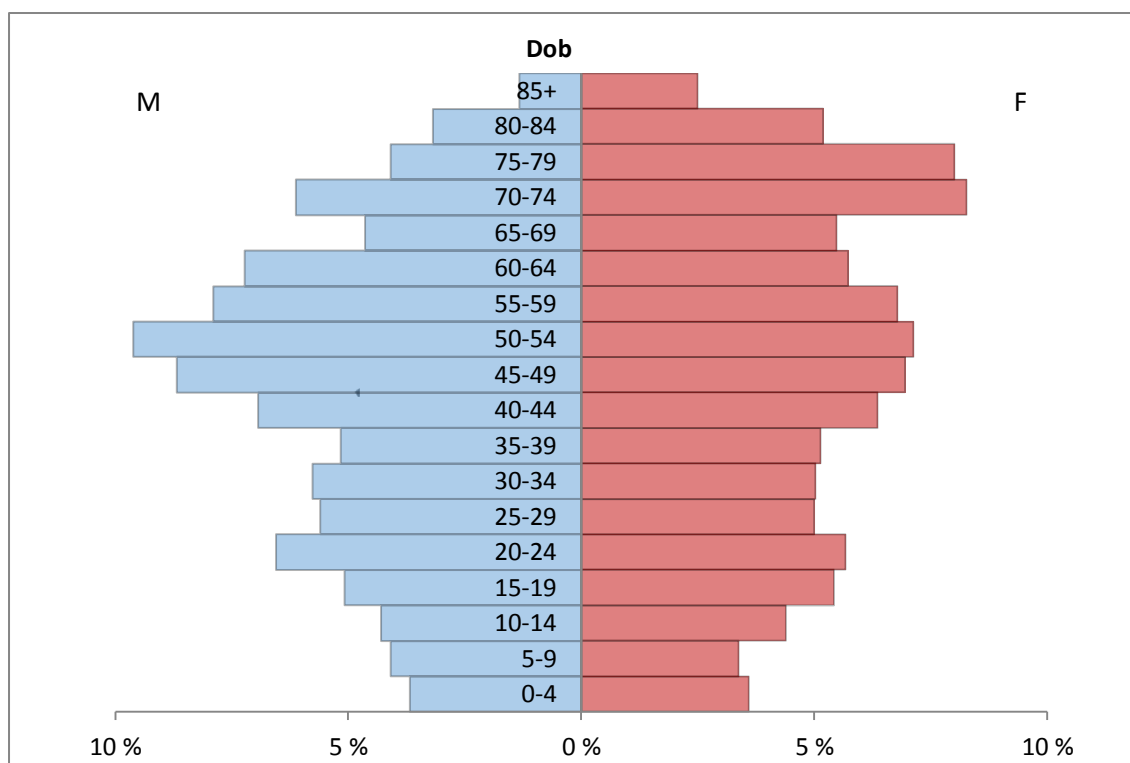
području Parka prirode živjelo je 15 817 stanovnika (JUPPŽSG, 2017). S obzirom da granice Parka prirode prate reljefnu osnovu neka se naselja nalaze djelomično unutar područja, te su pri obradi podataka uzeta u obzir jer je teško odrediti granicu. Park prirode broji 153 naselja (JUPPŽSG, 2017), a prema popisu stanovništva iz 2011. godine živjelo je 7 581 stanovnika (Državni zavod za statistiku, 2013b).

Tablica 10. Broja stanovnika prema općinama unutar Parka prirode 2011. godine

Jedinica lokalne samouprave	Broja stanovnika	Broj naselja	Naselja bez stanovnika
Općina Žumberak	883	35	2
Općina Klinča Sela	522	4	-
Općina Krašić	34	5	-
Jastrebarsko	1527	18	2
Samobor	3411	37	-
Ozalj	1204	54	8
UKUPNO:	7581	153	12

Izvor: Državni zavod za statistiku (2013b); JUPPŽSG (2017)

Iz tablice 10 se vidi kako se najveći broj naselja nalazi u Gradu Ozlju, njih čak 54, od kojih je također najviše nenaseljenih, njih osam. Jedina općina koja je cijelom svojom površinom unutar Parka prirode je Žumberak. Najnaseljenija jedinica lokalne samouprave je Grad Samobor sa 3 411 stanovnika, a najmanje stanovnika broji općina Krašić. Usporedimo li broj stanovnika 1953. i 2011. godine vidljivo je kako se broj stanovnika prepolovio. Demografske prilike na Žumberku su izrazito loše i osjetno nepovoljnije od ukupnog demografskog stanja u Hrvatskoj. Dok u Hrvatskoj ukupna depopulacija traje kontinuirano od 1991. godine, na Žumberku je neprekinuta od 1931. godine. Npr. u samom naselju Žumberak danas živi duplo manje stanovnika nego 1991. godine, a u nekim selima poput Grabaraka i Hartje nema niti jednog stanovnika. U nekim naseljima unutar Parka prirode koja spadaju pod teritorij Karlovačke županije se također bilježi negativan demografski trend, no prisutna su i naselja s rastom broja stanovništva, poput Obrež Vivodinski i Vivodina (Turk i dr., 2016).

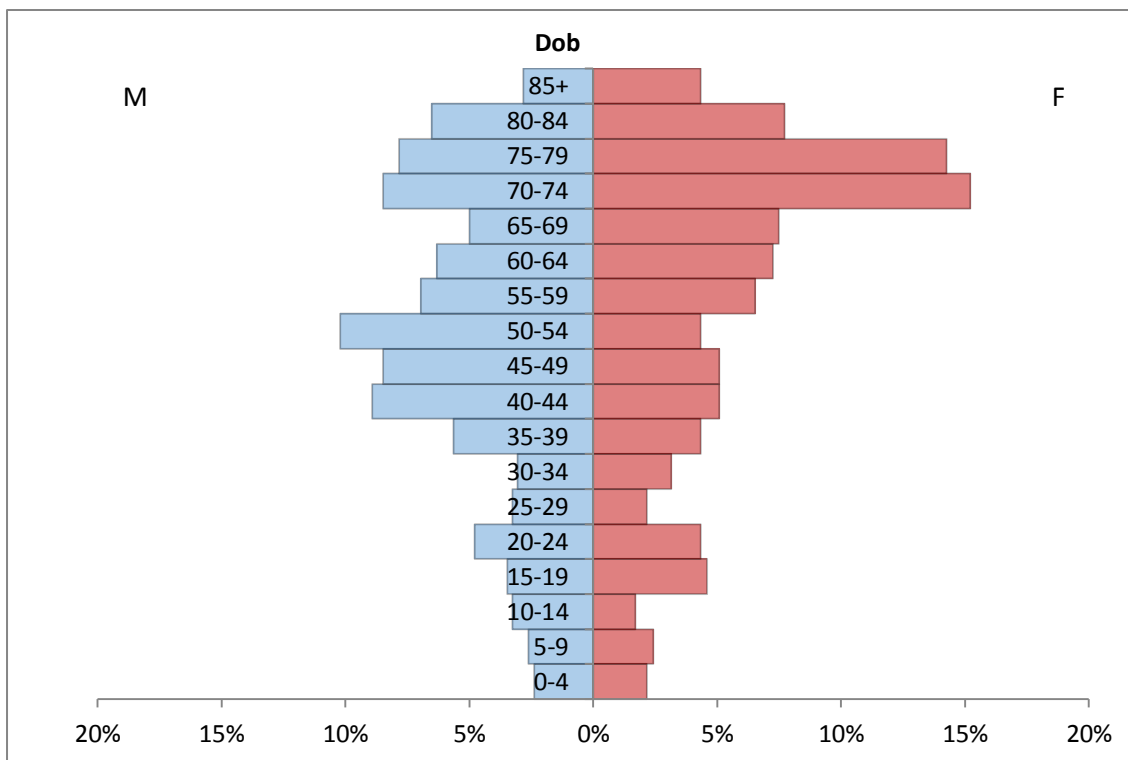

Slika 5. Dobno-polna struktura stanovništva u Parku prirode 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku (2013b)

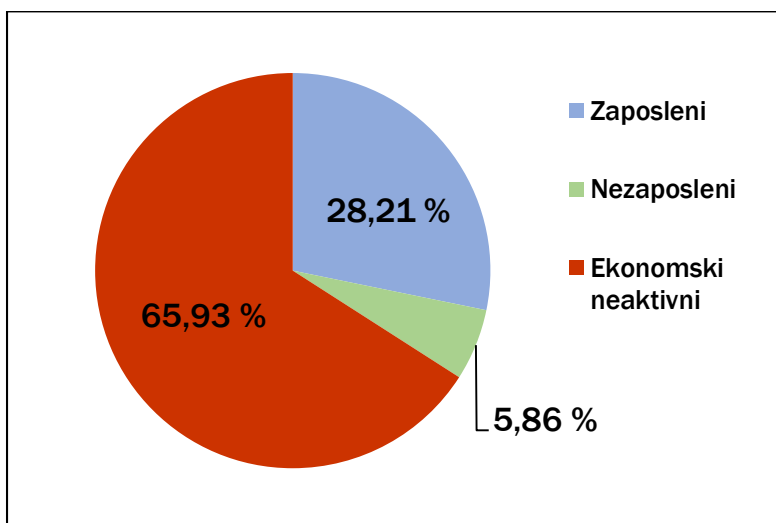
Dobno-polna struktura pokazuje uznapredovali proces starenja stanovništva i izraženu neravnotežu prema spolu po dobnim skupinama. Najveći broj muškog stanovništva je od 45. do 59. godine života, dok kod ženske populacije je najveći broj između 70. i 79. godine života. Iz ovih se podataka može zaključiti kako stanovništvu Park prirode prijati prirodno demografsko odumiranje zbog izrazito malog broja bioreproduktivnog stanovništva.

Prema Javnoj ustanovi (2017), zbog još uvijek očuvanog tradicionalnog oblika ruralnog života, danas najveći dio stanovništva prirode ostvaruje ekstenzivnim korištenjem poljoprivrednih površina i šuma. Manji broj stanovnika je zaposlen u privatnim ili državnim poduzećima koja svoju aktivnost obavljaju upravo na području Parka prirode. Javna ustanova navodi da je privatno poduzetništvo ograničeno na pojedinačne slučajeve, a grane gospodarstva u kojima se ono razvija uglavnom pripadaju uslužnim djelatnostima (trgovina, ugostiteljstvo i turizam) te rjeđe poljoprivrednoj proizvodnji i preradi. Posljedice dugotrajnog i visokog depopulacijskog trenda na ovom području su zatvaranje većeg dijela obrazovnih i zdravstvenih ustanova (JUPPŽSG, 2017).

Slika 6. Dobno-polna struktura stanovništva Općine Žumberak 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku (2013b)

Slika 7. Stanovništvo Općine Žumberak prema zaposlenosti 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku (2013a)

Na slikama 6 i 7 su prikazani podaci o stanovništvu u Općini Žumberak, jedinici lokalne samouprave u kojoj bi se realizirao novi turistički proizvod.

6.3. Smještajni objekti i pružatelji turističko-ugostiteljskih usluga

Smještajni kapaciteti na području Parka prirode relativno su skromni i ograničeni na planinarske domove i malobrojna obiteljska gospodarstva koja se bave ruralnim turizmom, što zadovoljava potrebe najčešćih tipova posjetitelja: planinara, biciklista i ljubitelja prirode. No, blizina većih mjesta i gradova izvan granica Parka prirode, kao što su Samobor, Jastrebarsko, Krašić, Ozalj, u pogledu smještaja i gastronomske ponude zadovoljit će i zahtjevnije posjetitelje (JUPPŽSG, 2017).

Tablica 11. Smještajni kapaciteti u Parku prirode

Planinarski dom	Kapacitet (postelje)
„Dr. Maks Plotnikov“ pod Okićem	14
„Ivan Sudnik“ na Velikom Dolu	30
„Željezničar“ na Oštrcu	37
„Žitnica“ na Japetiću	21
„Cerinski Vir“ u Cerini	20
Gostinjac „Sv. Bernard“	32
Planinarska kuća „Scout“	25
„Boris Farkaš“ u Sekulićima	20
Planinarska kuća „Vodice“	20
UKUPNO:	219

Izvor: PPŽSG (2021)

Ukupno je u Parku prirode devet planinarskih domova i kuća, koji broje 219 ležajeva (tab. 11.). Osim planinarskih domova i kuća, moguće je smještaj potražiti na obiteljskim gospodarstvima ili kućama za odmor, kojih je sve više (PPŽSG, 2021). Iz intervjua se doznalo kako Javna ustanova planira otvaranje posjetiteljskog centra u Sošicama, koji će imati ujedno i ulogu smještajnog objekta s 28 postelja.

Većinom se turističko-ugostiteljski objekti nalaze na poznatim izletištimu koji su ujedno i najfrekventniji dijelovi Parka prirode. Ranije navedeni planinarski domovi i kuće pružaju ugostiteljsku ponudu. S obzirom na veličinu Parka prirode, vrlo je slaba gustoća turističko-ugostiteljskih objekata, a više ih je na istočnoj strani zbog veće posjećenosti.

7. TURISTIČKA POTRAŽNJA U PARKU PRIRODE

Kako bi se istražio potencijal prostora Parka prirode za kreiranje novog turističkog proizvoda potrebno je obratiti pažnju na turističku potražnju. U intervjuu se doznalo kako se uglavnom radi o jednodnevnim izletnicima, te iz tog razloga u istraživanje nisu uključena noćenja, već samo broj posjetitelja.

7.1. Oblici turizma u Parku prirode

Park prirode ima više vrsta namjena, kao što su znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna i rekreativna. Prema stavovima Javne ustanove najvažnija je odgojno-obrazovna namjena koja bi nadopunjavala se na rekreativnu. Glavni oblik turizma karakterističan za ovo područje je ruralni turizam, a unutar Parka prirode brojni su oblici ruralnog turizma koji se mogu upražnjavati. S obzirom na kategoriju zaštite područja, može se govoriti o turizmu u zaštićenim područjima. Sportsko-rekreacijski oblici turizma su najzastupljeniji zbog turističke atraktivnosti prostora. Duga tradicija kontinuirane naseljenosti prostora pogodovala je brojnim ostacima kultura ovog prostora, te su ključni za razvoj kulturnog turizma. Ovo su glavni oblici turizma koji se odvijaju u Park prirode, ali svakako postoji onoliko oblika turizma koliko je i motiva za posjet neke destinacije, pa su mogućnosti beskonačne. Bitno je naglasiti kako najveći dio se odnosi na izletništvo, a ne na klasični turizam.

7.2. Posjećenost Parka prirode

Iako se najčešće kao pokazatelj turističke potražnje uzima u obzir broj posjetitelja i broj noćenja neke destinacije, za područje Parka prirode teško je odrediti točne brojke. Na upit o broju posjetitelja i monitoringu istih upućen Javnoj ustanovi, dobiven je odgovor: „(...) točne brojke nemoguće je dobiti (velik broj ulaza u Park (skoro 80), stanovništvo koje živi u Parku ili posjećuje rodbinu pa se ne smatraju posjetiteljima, nemogućnost postavljanja brojača na sve ulaze, nemogućnost naplate ulaznica u Park i kontrole ulaska općenito), tako da radimo procjenu po isteku svake godine. Točne podatke imamo samo o posjetiteljima naših posjetiteljskih centara i programa koje Javna ustanova provodi (edukativni program “Mladi čuvar prirode”, organizirana stručna vodstva po Parku – osobito po našim poučnim stazama, manifestacije u organizaciji naše Ustanove, najam električnih bicikala), tome pridodajemo podatke o broju planinara koje pribavljamo od planinarskih društava (to bude obično neka okrugla cifra) ili povremeno dežuramo i brojimo na prometnijim punktovima, kao što je npr.

Japetić, te dodajemo tome i broj posjetitelja na nekim manifestacijama koje se organiziraju svake godine (Planinarski pohod na Svetu Geru, proštenja)“.

U tablici 12 prikazani su okvirni podaci o broju posjetitelja u Parku prirode. Može se primijetiti kako broj posjetitelja bilježi vrlo blag uzlazni trend od 2010. do 2018. godine. Nakon toga dolazi do porasta broja za gotovo 22 %. Najveći udio u tim brojevima čine planinari, osobito na istočnoj strani Parka prirode (Samoborsko gorje) gdje postoji gusta mreža planinarskih putova i veći broj planinarskih domova nego na zapadu Parka.

Tablica 12. Broj posjetitelja u Parku prirode u periodu od 2010. do 2020. godine

Godina	Broj posjetitelja
2010.	40 000
2011.	40 000
2012.	41 000
2013.	41 158
2014.	41 463
2015.	41 956
2016.	43 911
2017.	41 674
2018.	43 179
2019.	54 678
2020.	53 897

Izvor: izrađeno prema podacima ustupljenima od Javne ustanove (2021)

8. PRIJEDLOG NOVOG TURISTIČKOG PROIZVODA – ADRENALINSKI PARK „ŽUMBERAK“

Nakon analizirane turističke atrakcijske osnove, ponude i potražnje Parka prirode, te dobivenih informacija putem intervjua s Javnom ustanovom, idejno je kreiran novi turistički proizvod koji će se u nastavku rada detaljnije prezentirati. Turistički proizvod je adrenalinski park „Žumberak“ čija je ideja i realizacija prikazana kroz poslovni model, te marketinški i poslovni plan. Kao stručna podloga pri kreiranju novog turističkog proizvoda korišten je priručnik *Odgovorno poduzetništvo u suvremenom turizmu* Željka Treznara (2019).

8.1. Poslovni model novog turističkog proizvoda

S obzirom da se poslovni model sastoji od devet sastavnica, platno poslovnog modela odabrano je kao analitički alat i način vizualizacije. Pomoću platna lakše će biti formirati i kreirati poslovni plan novog turističkog proizvoda.

Tablica 13. Platno poslovnog modela adrenalinskog parka „Žumberak“

Ključni partneri -Javna ustanova -Općina Žumberak -Turistička zajednica Zagrebačke županije -Ministarstvo zaštite i okoliša	Ključne aktivnosti -zabava i rekreacija -oglašavanje -edukacija	Ponuda vrijednosti -adrenalinski park u zaštićenoj prirodi -moguće proširenje na ostatak ponude Parka prirode (vožnja biciklom, <i>paragliding</i> i sl.) -pozvati ljude željne adrenalina da upotpune iskustvo posjeta Parku prirode -lokacija blizu posjetiteljskog centra	Odnosi s kupcima -popusti za veće grupe -popusti na više aktivnosti -edukacija posjetitelja	Segment kupaca -mladi (18-40 godina) -obitelji s djecom -individualni posjeti
	Ključni resursi -infrastruktura -reljef -šume i livade -stručno vodstvo		Kanali -internetska stranica parka -internetska stranica Parka prirode i Turističke zajednice Zagrebačke županije -brošure Turističke zajednice Zagrebačke županije i Parka prirode	

Struktura troškova	Izvori prihoda
-izgradnja i održavanje parka -oglašavanje -plaće zaposlenika -potrošni materijali	-Općina Žumberak -Zagrebačka županija -EU fondovi i programi -prodaja ulaznica i paketa

8.2. Opis turističkog proizvoda

Središnji turistički proizvod u ovom radu čini adrenalinski park „Žumberak“. Realizacija turističkog proizvoda planirana je na području Općine Žumberak, u naselju Sošice. Potencijalni adrenalinski park sastojao bi se od visinskih poligona, umjetne stijene za sportsko i slobodno penjanje, te terena za *disc* golf (sportska disciplina pravilima slična klasičnom golfu, ali se igra s posebno dizajniranim diskovima). Visinski poligoni bili bi postavljeni na različite visine i različitih težina. Stijene za sportsko i slobodno penjanje bile bi postavljene različitih visina i širina, a smjerovi penjanja bili bi različitih težina, prilagođeni svim uzrastima. Aktivnost kojom se želi diferencirati turistički proizvod u odnosu na tržište je teren za *disc* golf. Reljefna osnova pogodna je za razvoj aktivnosti, jer su poželjne što raznovrsnije vrste staza. Uz reljef, posebnost je u izmjeni travnjaka i šuma koje dodaju posebnu atraktivnost stazama, a na taj se način dobiva na zahtjevnosti staze bez dodatne nadogradnje u prostoru.

Osim aktivnosti potrebno je izgraditi centar za prihvatanje gostiju sa sanitarnim čvorovima, a ujedno bi zgrada bila sjedište uprave adrenalinskog parka. Fokus projekta je izgradnja i održavanje sportsko-rekreacijskog kompleksa predviđenog za goste željne aktivnosti u prirodnom okruženju, a sve to za prihvatljivu cijenu. Osim izgradnje samog kompleksa, plan je suradnja sa susjednim općinama i Javnom ustanovom kako bi se turistički proizvod implementirao u cjelokupni turizam Parka prirode, te se kreirali novi i raznovrsniji turistički proizvodi. Predlagatelj turističkog proizvoda bila bi Općina Žumberak, a za realizaciju bi se tražili investitori kojima bi se proizvod dao u koncesiju.

8.3. Vizija poslovanja

Vizija i glavni aspekti poslovanja prema autoru:

- Poslovni model i brend adrenalinskog parka „Žumberak“ je kreirati proizvod koji će pružati siguran, pristupačan i zabavan odmor u prirodi s prijateljima i obitelji.

- Adrenalinski park „Žumberak“ udovoljavat će visokim standardima kvalitete usluge i pružati inovacije u turizmu i rekreaciji.
- Stvoriti kvalitetne temelje za uspješno poslovanje u budućnosti s rastućim financijskim dobitcima i povratom ulaganja investitorima u turistički proizvod i svim budućim proširenjima.
- Pružati usluge svim dobnim skupinama i ljudima srednje platežne moći.
- Umrežavanje sa ostalim pružateljima istih i/ili sličnih usluga.
- Poslovanje prema postulatima održivog razvoja i zaštite okoliša.

8.4. Vrijednosti turističkog proizvoda

Za uspješno poslovanje adrenalinskog parka „Žumberak“ i daljnji razvoj bitno je postaviti vrijednosti koje će biti temelj za pozitivan imidž, kako kod zaposlenika tako i posjetitelja, a one su:

- Sigurnost – ostvariti sigurnost svih aktivnosti u kojima sudjeluju zaposlenici i posjetitelji;
- Ravnoteža – stvaranje i održavanje zdravog radnog okruženja među zaposlenicima;
- Kreativnost – poticanje kreativnosti kod zaposlenika, ali potaknuti i kreativnost kod posjetitelja;
- Inovativnost – pratiti trendove i implementirati nove ideje na tržište;
- Avanturizam – uvažavanje pojedinaca otvorenih za nova iskustva;
- Okoliš – biti blizu prirode, poštovati ju i brinuti se o njoj;
- Raznolikost – poštovati raznolikost i jedinstvenost.

8.5. Aktivnosti

Adrenalinski park „Žumberak“ pružao bi svojim posjetiteljima sportsko-rekreacijske aktivnosti tokom sezone u kojoj je otvoren. S obzirom da posjetu uvjetuju vremenske prilike, prvotna zamisao je da park bude otvoren od ožujka do listopada, jer je taj period pogodan za aktivnosti na otvorenom. Predstavljene su aktivnosti koje se planiraju provoditi u prvoj fazi koja bi trajala dvije godine od otvaranja parka. Prve dvije godine poslovanja bile bi testna faza u kojoj bi se radila različita istraživanja tržišta, zadovoljstva posjetitelja, ali i zadovoljstva lokalnog stanovništva te utjecaj na okoliš. Nakon stabilizacije poslovanja i provedenih istraživanja postoji mogućnost za proširenje ponude i/ili unaprjeđenje postojeće.

Glavna aktivnost od koje se očekuje najviše posjetitelja u početnoj fazi su visinski poligoni, koji se sastoje od drvenih elemenata i užadi. Visinski poligoni mogu biti postavljeni na drvenim ili čeličnim stupovima, a u šumama se oni mogu povezati između drveća. Zamišljeni su poligoni na tri razine, ovisno o dobi posjetitelja i sklonostima sukladno njihovim sposobnostima, a to su: tri, pet i osam metara. Svaki poligon bi, s obzirom na zahtjevnost, imao pripadajuću boju u svom nazivu, od najlakše Zelene staze, preko Žute i Crvene, do najteže Crne staze. Zahtjevnost bi osim visine ovisila i o težini prepreka koju posjetitelj treba savladati kako bi došao do cilja. Tako su poligoni na tri metra zamišljeni za djecu do 14 godina i posjetitelje koji smatraju da je to njihova razina zahtjevnosti, a ujedno su nazvani Zelena staza. Žuta staza bi bila kombinacija poligona na razini između tri i pet metara, a nju bi smjela posjećivati djeca u dobi od 14 do 18 godina. Crvena staza kretala bi se isključivo na visini od osam metara. Crna staza bila bi namijenjena za posjetitelje koji smatraju da su njihove sposobnosti dovoljne za savladavanje najtežih staza. Ona bi povezivala sve razine, a posebnost je u težini prepreka kojima bi se posjetitelj penjali na višu razinu. Crvenu i Crnu stazu prolazili bi samo punoljetni posjetitelji. S obzirom na područje u kojem se nalazi adrenalinski park, kompleks poligona zvao bi se „Planinarski putovi Žumberka i Samoborskog gorja“. Svaka razina staze bi na stupu koji označava završetak staze imala jedan od vrhova gorja s pripadajućom nadmorskom visinom. Zelena staza na visini od tri metra završavala bi s vrhom Oštrc, Žuta staza s vrhom Japetić, a Crvena i Crna staza s vrhom Sveta Gera. Zabava je najvažniji segment prolaska poligona, ali kako bi ona bila nesmetana, sigurnost je najvažnija. Sigurnost posjetitelja za vrijeme prolaska poligona osigurana je na način da je iznad svakog poligona provučena sigurnosna žica. Posjetitelji oblače posebni pojas prije ulaska na poligon, koji na sebi ima sigurnosnu vezu i na početku poligona se vez pričvršćuje na sigurnosnu žicu. Za vrijeme prolaska poligona sigurnosna je žica neprekinuta te se vez ne može skinuti sve dok se ne side s poligona. Sigurnosna žica će u slučaju gubitka kontrole zadržati posjetitelja na poligonu. Osim sigurnosne žice, veliku važnost imaju pravila ponašanja na poligonima. Svakom se posjetitelju prije ulaska na poligon moraju pojasniti osnovna pravila ponašanja i u slučaju nepoštivanja posjetitelja se radi njegove sigurnosti treba udaljiti sa poligona. Zaposlenici su zaduženi za stalnu provjeru svih posjetitelja koji se nalaze na poligonu i isto tako ih savjetovati ukoliko za to bude potrebe.

Sljedeća aktivnost kojom će se posjetitelji moći baviti u adrenalinskom parku je slobodno i sportsko penjanje. Postavile bi se tri umjetne stijene visoke tri, šest i 12 metara. Stijena od tri metra bila bi široka 10 metara, a predviđena je za djecu i posjetitelje koji

smatraju ovu visinu dovoljno zahtjevnom. Oblici po kojima se posjetitelji penju označeni su različitim bojama i bile bi jednake težine. Oblici jednake boje ujedno označavaju smjer kojim se posjetitelj penje. Na ovoj stijeni postavili bi se jednostavni oblici većih površina kako bi hvat bio lakši i sigurniji. Uz stijenu je na podu postavljena strunjača debljine 20 centimetara kako bi se omogućio što sigurniji doskok ili kako bi se u slučaju pada ublažile posljedice. Stijena visine šest metara bi također bila široka 10 metara. Na njoj bi se također prakticiralo slobodno penjanje bez pomoćne užadi. Oblici iste boje označavali bi smjer penjanja, a bili bi složeniji kako bi se diferencirala zahtjevnost. Zahtjevnost bi se pravovaljano naznačila na svakom početnom obliku, koji bi na sebi imali certifikat s nazivom staze i naznačenom težinom između tri i osam. Nazivi staza sadržavali bi imena znamenitosti Parka prirode, a težine bi bile određene prema standardu označavanja težina u slobodnom i sportskom penjanju. Raspodjela smjerova bila bi takva da s lijeva na desno idu od najlakšeg prema najtežem kako posjetitelji različitih sposobnosti ne bi smetali jedni drugima. Isto tako bilo bi više smjerova manje zahtjevnosti s obzirom da se očekuju posjetitelji koji se često ne bave slobodnim penjanjem. Na dnu bi se nalazila strunjača debljine 50 centimetara kako bi se kao i u prethodnom slučaju smanjila mogućnost povrede pri doskoku ili padu. Na ovoj stijeni bi od posebne važnosti bio i instruktor penjanja koji bi predstavio pravila ponašanja prilikom penjanja, osnove slobodnog penjanja, pazio na red i pomogao posjetiteljima kojima je pomoć potrebna. Na najvišoj stijeni od 12 metara će posjetitelji moći isprobati sportsko penjanje sa svom pomoćnom opremom. Pomoćna oprema sastoji se od penjačkog užeta, penjačkog pojasa i kompleta za ukapčanje. Širina stijene iznosila bi šest metara s obzirom da se ovdje ne očekuje velika posjećenost jer su ipak potrebna neka predznanja i iskustvo kako bi se savladao smjer. Smjerovi bi bili također kategorizirani kao i na stijeni od šest metara, ali zahtjevnost bi bila podjednako zastupljena u svim kategorijama. Na dnu bi se postavila strunjača debljine 50 centimetara, ali glavne mjere sigurnosti su pomoćna oprema koju posjetitelj ima na sebi. Strunjača je tu u slučaju da nešto od pomoćne opreme ne bude pravilno korišteno, ali instruktor koji je zadužen za sigurnost uvijek mora provjeriti je li sve po pravilima. Na najvišu stijenu penjali bi se odrasli koji imaju iskustva, ali i oni koji ga nemaju. Za svu pomoć i sigurnost bio bi zadužen instruktor penjanja koji mora pravovaljano pripremiti posjetitelja za penjanje. Na svim stijenama je obavezno korištenje penjačica, posebne obuće za uspješno postavljanje nogu po strmom terenu i sitnim nožištima, te magnezij karbonata s koji služi za održavanje prstiju suhima i postizanje boljeg trenja.

Aktivnost koja je ujedno i sportska disciplina, je *disc* golf. Sport je sličan klasičnom golfu uz razliku što igrači bacaju posebno dizajnirane leteće diskove i njime trebaju pogoditi *disc* golf koš. Osnovna oprema potrebna za igranje *disc* golfa su plastični ili gumeni diskovi, koji mogu biti različitih težina i karakteristika leta, ovisno o zahtjevima igrača. Uobičajeni *disc* golf teren sastoji se od 18 staza, igra se u grupama od četiri do šest igrača, a prolazak cijelog terena traje otprilike oko dva do tri sata. Na svakoj stazi, igrači počinju s iste polazne točke, a igra se nastavlja s mjesta gdje se prethodno disk zaustavio. Cilj ove igre je u što manje pokušaja pogoditi diskom završnu poziciju, odnosno *disc* golf koš. Najbolji igrač je onaj koji nakon odigranog cijelog terena ima najmanji broj izvedenih bacanja. *Disc* golf igrališta uređuju se na svim vrstama terena kao što su livade, uzbrdice i nizbrdice, šume i staze s posebnim zadacima na kojima disk mora proći. Pravila ovog sporta lako je naučiti, ali ga je teško usavršiti, pa kao takav je pogodan za sve dobne skupine. Pred igrače su postavljeni razni izazovi, a isto tako je višestruka mogućnost rješavanja izazova. U prvoj fazi otvaranja parka teren bi bio manji od standardnog te bi se sastojao od devet staza. Staze bi se izmjenjivale s obzirom na raznolikost reljefa vegetacije, odnosno livadnog i šumskog područja. Koševi mogu biti postavljeni trajno ili kao montažni. U slučaju ovog terena postavljeni će biti montažni koševi kako bi se u vrijeme kada park ne radi mogli pospremiti. Opremu za igranje bit će moguće iznajmiti u prihvatnom centru parka, ali posjetitelji imaju mogućnost korištenja vlastite opreme. Pri plaćanju ulaznice za *disc* golf posjetitelji bi dobili letak s pravilima igre i papir na kojem će mogu zabilježiti rezultat igre. Minimalan broj igrača koji će moći pristupiti na teren je četiri, a maksimalno šest igrača. Posjetiteljima također prije odlaska na teren treba objasniti pravila ponašanja (Hrvatski Flying Disc Savez, 2021).

8.6. Tržište

Analiza tržišta bitna je stavka pri kvalitetnoj realizaciji i pozicioniranju turističkog proizvoda na tržište. U ovom potpoglavlju posvećena je pažnja ciljanim skupinama i konkurentskom tržištu kako bi se ukazalo na prilike za provođenje adrenalinskog parka „Žumberak“.

8.6.1. Ciljane skupine

Adrenalinski park „Žumberak“ je u svojoj prvoj fazi prvenstveno orijentiran domaćem tržištu, ponajviše na Grad Zagreb, te Zagrebačku, Karlovačku i Krapinsko-zagorsku županiju. Upravo su navedene županije najbliže destinaciji turističkog proizvoda.

Tablica 14. Broj stanovnika odabranih županija i Grada Zagreba 2011. godine

	Broj stanovnika
Grad Zagreb	790 017
Karlovačka županija	128 899
Krapinsko-zagorska županija	132 892
Zagrebačka županija	317 606
UKUPNO:	1 369 354
Republika Hrvatska	4 284 889

Izvor: Državni zavod za statistiku (2013b)

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, na području ciljanog tržišta živi oko 32 % ukupnog stanovništva Hrvatske. Trećina stanovništva Republike Hrvatske dobro je polazište za uspješno poslovanje u prvoj fazi rada adrenalinskog parka „Žumberak“, a nalazi se u krugu od 100 kilometara zračne udaljenosti od adrenalinskog parka. Prema dobno-spolnoj strukturi park je pogodan za sve, ali ciljano tržište su mlađe i srednje dobne skupine, kao i obitelji s djecom. Naglasak bi bio na posjetitelje motivirane boravkom u prirodi i sportsko-rekreacijskim sadržajima. Javna ustanova u intervju naglašava kako su i dalje u fokusu jednodnevni izletnici, a s vremenom je tendencija privlačenja višednevnih turista. Tako bi glavni interes u početnoj fazi poslovanja adrenalinskog parka „Žumberak“ bili izletnici. Svakako pri privlačenju turista treba istaknuti razliku ruralnog područja naspram urbanih područja iz kojih dolaze. Osim individualnih posjetitelja potrebno je složiti ponudu koja bi bila orijentirana prema grupnima posjetima. U početnoj će fazi fokus biti na manjim školskim i sportskim grupama, te manjim poslovnim grupama kako bi se ispitalo tržište organizacije *team buildinga*. Ovom ponudom bi se testiralo što tržište dodatno zahtjeva, te bi se nakon

dvije godine testne faze ponuda proširila u skladu s potrebama tržišta, primjerice dodatne aktivnosti i/ili smještajni kapaciteti.

8.6.2. Konkurentsko tržište

Tržište u niši adrenalinskog turizma se prepoznaje ne samo kao popratni sadržaj glavnim turističkim atrakcijama, nego i kao zaseban turistički proizvod. U tablici 15 prikazani su adrenalinski parkovi i avanturističke atrakcije koji kao turistički proizvod imaju sličnu ponudu, a nalaze se u blizini adrenalinskog parka „Žumberak“, te konkuriraju na tržištu.

Tablica 15. Adrenalinski parkovi u blizini Parka prirode

Naziv/lokacija	Ponuda aktivnosti	Cijene usluga
Party Land/ Igrišće	Paintball, ljudski stolni nogomet, mini jeep vožnja, badminton i odbojka, trampolin	Paket plavi – 300 HRK/po osobi Paket crveni – 340 HRK/po osobi
Adrenalinski park „Vručina“/ Vinogradi Ludbreški	Paintball, ljudski stolni nogomet, airsoft, berg utrke, go-kart, bacanje sjekire	Cijene se baziraju na grupnim organiziranim posjetima od 75 do 260 HRK
Vision paintball zabavni park/ Štakorovec	Paintball, penjanje na umjetne stijene, streličarstvo, ljudski stolni nogomet, nogomet, badminton, utrke berg autima	Cijene nisu navedene u ponudi parka
Adrenalinski centar Sveta Nedelja/ Sveta Nedelja	Streličarstvo, streljaštvo, vožnja na atv vozilima po stazi, utrka go-kartima na pedale, zip line, splatmaster paintball, penjanje na umjetnu stijenu, ljudski stolni nogomet, timsko kuhanje	Cijena po osobi i aktivnosti koju posjetitelje žele, nije uvjetovano paketima Cijene se kreću od 35 do 200 HRK

Adrenalinski park 4 rijeke/ Karlovac	Paintball, splatmaster, streličarstvo, bacanje sjekira, zorbing, SUP, bubble football, berg go-kart, ljudski stolni nogomet, vožnja quadom	Cijene su formirane za grupne posjete s posebnim popustima na veće grupe, te dnevne najmove; kreću se od 100 HRK po osobi do 2000 HRK po grupi ili najmu sprava
Adrenalinski park – Extreme centar/ Velika Gorica	Paintball, airsoft duel, bubble football, bacanje sjekira, quad vožnja, stijene za penjanje, streličarstvo, ljudski stolni nogomet	Cijene su pojedinačne po aktivnostima i po osobi, ali pruža se mogućnost za grupne cijene; kreću se od 15 HRK do 200 HRK
Avanturističko izletište „Šervudska šuma“/ Rakov Potok	Paintball, Laser tag, streličarstvo, streljaštvo, zip line, ljudski stolni nogomet	Cijene su po osobi, a ponuda je predviđena grupne posjete

Izvori: Adrenalinski centar Sveta Nedelja (2021); Adrenalinski park 4 rijeke (2021); Adrenalinski park – Extreme centar (2021); Adrenalinski park „Vručina“ (2021); Avanturističko izletište „Šervudska šuma“ (2021); Party Land (2021); Vision paintball zabavni park (2021)

Pregledom ponude na tržištu ustanovljeno je kako su ponude vrlo slične. Svi u ponudi imaju *paintball*, većina ljudski stolni nogomet, streličarstvo, neku vrstu vožnje, a mali broj ih ima u ponudi stijenu za sportsko penjanje. Niti jedan promatrani park u svojoj ponudi nema visinske poligone u ponudi, kao niti teren za *disc* golf. Cijene su većinom formirane za grupne posjete, kao što su rođendanske proslave, *team building* i školski izleti. Većina ih ponudu bazira isključivo na grupnim posjetima, dok u adrenalinskom centru „Sveta Nedelja“ i adrenalinskom parku „Extreme centar“ ponuda je prilagođena i individualnim posjetima.

Tereni za *disc* golf nalaze se na pet lokacija u Hrvatskoj, a to su Varaždin, Varaždinske Toplice, Spa Hills Disc golf teren u Toplicama Sveti Martin, Platak, te *Disc* golf teren Pazi Medo u Sportsko rekreativnom centru „Bijeli Vrh“. Tereni su uglavnom smješteni u kontinentalnom dijelu Hrvatske, a sličnu ponudu imaju dva terena s idejom adrenalinskog parka „Žumberak“. Terene Platak i Pazi Medo karakteriziraju reljefna uzvišenja i raznolikost. Teren u Varaždinu je skraćena verzija sa devet staza, dok ostali tereni imaju 18 staza (Hrvatski Flying Disc Savez, 2021).

Na kraju treba spomenuti i adrenalinski park „Duboka“ koji se nalazi u Parku prirode Papuk. Javna ustanova parka prirode Papuk navodi, ulaganja u turističku infrastrukturu, adrenalinski park „Duboka“, te ponudu 15 električnih i 15 brdskih bicikala, kao konkretne poteze za pozitivan rast posjeta. U 2019. godini su zabilježili porast od 48,6 % u odnosu na 2018. godinu (Park prirode Papuk, 2021). Ovakav pozitivan primjer razvoja turizma jedan je od pokretača ideje novog turističkog proizvoda u Parku prirode.

8.7. Smještaj turističkog proizvoda

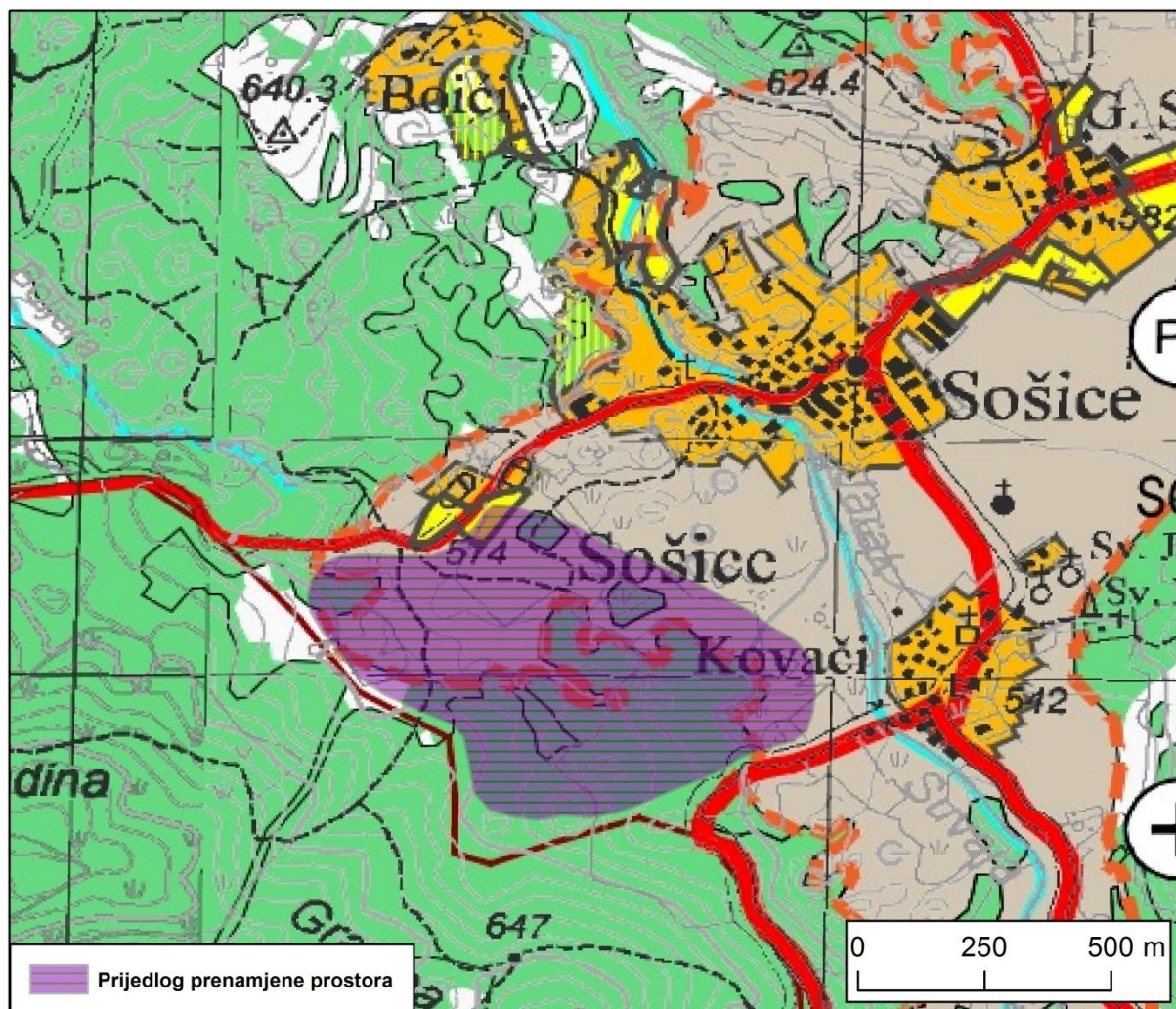
Na temelju pregleda prostorno planske dokumentacije Parka prirode, Općine Žumberak, klasifikacije turističke atrakcijske osnove i intervju s Javnom ustanovom, izabrani prostor za realizaciju turističkog proizvoda je naselje Sošice. Kriteriji odabira su:

1. naselje s djelomičnom funkcijom centra općine,
2. područje naselja u kojem je dopuštena izgradnja,
3. uređen vodovod i sustav odvodnje, te elektroopskrba,
4. izgradnja posjetiteljskog centra i mogućnost razvoja Sošica kao turistički centar.

Prema prostornom planu Općine Žumberak, u naseljenim područjima dopuštena je gradnja turističko-ugostiteljskih objekata i sportsko-rekreacijskih površina koje svojim postojanjem ne bi ugrožavale prirodne i kulturne vrijednosti. Iz tog razloga bilo bi potrebno napraviti prijedlog Općini Žumberak, da prostor na kojem će se graditi adrenalinski park „Žumberak“, bude prenamijenjen u prostornom planu kao turističko-rekreacijski prostor. Kako bi se prijedlog uopće mogao napraviti bitno je napraviti studiju i prezentaciju turističkog proizvoda u skladu s normama koje nalažu prostorni plan Općine Žumberak i Parka prirode.

Predloženi prostor (sl. 8.) obuhvatio bi neizgrađene dijelove građevinskog područja, šume gospodarske namjene i ostalog poljoprivrednog zemljišta koje se ne koristi. Upravo bi koncept ovog proizvoda mogao biti povoljan da se zemljište prenamijeni u turističko-rekreativnu svrhu jer nisu potrebni veliki zahvati kako bi se ostvario cilj. Ako bi na području adrenalinskog parka postojalo drveće, optimalne visine i međusobne udaljenosti, ne bi bilo potrebno postavljati stupove za visinske poligone. Glavni građevni materijal objekata za provedbu aktivnosti bio bi drvo. Prednost *disc* golfa je u tome što upravo trenutno stanje okoliša povećava atraktivnost terena i igru može učiniti zanimljivijom te nisu potrebna nikakva uređenja. Objekt u kojem bi bio prihvatni centar i ugostiteljska jedinica gradio bi se

na prostoru građevinskog područja. Svakako bi dizajn zgrade trebao bi biti prema vrijednostima propisanim u prostornom planu, kako ne bi narušavao kulturne vrijednosti prostora u kojem se nalazi. Položaj parka je izmješten od naselja na zapad kako bi se što više smanjio utjecaj posjetitelja koji dolaze na lokalno stanovništvo.

Slika 8. Prijedlog prostorne prenamjene unutar naselja Sošice

Izvor: Općina Žumberak (2015)

8.8. Infrastruktura

Kako bi se održavale prethodno navedene aktivnosti potrebno je jasno precizirati infrastrukturne zahvate. Ulaz u adrenalinski park „Žumberak“ nalazio bi se na lokalnoj cesti, a pri dolasku s lijeve strane ceste izgradila bi se upravna zgrada u kojoj bi ujedno bio i prihvatni centar. Nasuprot upravne zgrade, izgradilo bi se asfaltirano parkiralište koje bi omogućilo

prihvat 25 automobila i dva velika autobusa od 50 mjesta. Prostor parka bio bi omeđen drvenom ogradom kako bi se spriječio ulazak posjetitelja koji nemaju ulaznicu za park. U prihvatnom centru nalazili bi se recepcija, sanitarni čvorovi, kabine za presvlačenje, ormarići za odlaganje osobnih stvari, te prostorija za pružanje prve pomoći u slučaju nezgode, a na drugom katu uprava parka i prostor za zaposlenike. S desne strane upravne zgrade od glavnog ulaza uredilo bi se odlagalište otpada kojemu bi pristup imali zaposlenici i komunalni radnici koji vrše odvoz otpada. Unutar parka postavili bi se koševi na vidljivim mjestima, a koševi bi se dizajnirali tako da posjetitelji odvajaju otpad na za to predviđeno mjesto. Kako ne bi dolazilo do stalnog miješanja gostiju koji su u parku i onih koji tek dolaze, ulaz u sanitarne čvorove nalazio bi se u prizemlju prihvatnog centra i s vanjske strane zgrade gdje je prostor u kojem se odvijaju aktivnosti. S vanjske strane zgrade nalazio bi se ugostiteljski objekt tipa samoposluge. Ispred njega postavili bi se drveni stolovi i klupe kako bi se ljudima omogućila konzumacija hrane i pića na otvorenom. Prostor bi bio natkriven, a u slučaju hladnijeg vremena postavile bi se grijalice i mogućnost korištenja deka.

U prostoru uz upravnu zgradu nalazile bi se dvije aktivnosti, a to su visinski poligoni i stijene za sportsko penjanje. Visinski poligoni postavili bi se između drveća ili drvenih stupova, a građevni elementi tih poligona bit će uži i drveni elementi. Iznad svakog poligona bila bi postavljena zaštitna žica. Stijene za sportsko penjanje bile bi izrađene od drvenih materijala, a visine stijena 3, 6 i 12 metara. Oblici po kojima se posjetitelji penju obojali bi se u boje po kojima je predviđen smjer penjanja. Na rubnim dijelovima prostora postavila bi se rasvjeta kako bi u svakom trenutku vidljivost bila dobra. Na prostoru gdje se ne nalaze atrakcije, postavile bi se ploče koje bi sadržavale informacije i zanimljivosti o Parku prirode, a u prihvatnom centru na zidu postavila bi se karta Parka prirode.

Staze za *disc* golf rasporedile bi se na kontaktu livade i šume, a prostor staze bio bi omeđen trakama jarke boje radi lakšeg uočavanja na terenu. Na svakoj stazi postavili bi se montažni koš te tabla sa oznakom broja staze. Adrenalinski park „Žumberak“ priključio bi se na vodovodni i odvodni sustav naselja Sošice, kao i na elektroopskrbu.

8.9. Smjernice za provedbu i upravljanjem parkom

U Zakonu o pružanju usluga u turizmu (NN 130/17) postoje zakonske odredbe za turističke usluge aktivnog i pustolovnog turizma, opisane u dva članka. Prema članku 92 adrenalinski park „Žumberak“ pruža usluge aktivnog i pustolovnog turizma u posebno

uređenim i opremljenim mjestima. Nakon definiranja turističkih usluga aktivnog i pustolovnog turizma, u članku 93, uređeni su uvjeti za pružanje turističkih usluga aktivnog i pustolovnog turizma.

Pružatelj turističke usluge dužan je:

1. odgovarajuću opremu za pružanje usluge, uz deklaraciju ovlaštenih proizvođača ili atestiranu prema važećim standardima, držati u ispravnom stanju,
2. upotrebljavati opremu prema uputama proizvođača,
3. prilikom nuđenja usluge navesti koju osobnu opremu za sigurnu realizaciju aktivnosti mora imati sam korisnik, a koju će u okviru cijene usluge osigurati pružatelj usluge,
4. prije započinjanja pružanja usluge istaknutom informacijom u pisanom obliku i usmeno upoznati korisnika usluge s vrstama rizika provođenja usluge, načinom korištenja opreme te s procjenom rizika, planovima i procedurama otklanjanja opasnosti,
5. osigurati korisnika usluge od posljedica nesretnog slučaja i staviti mu na raspolaganje informaciju o uvjetima osiguranja,
6. za pružanje usluge angažirati osobu koja ima odgovarajuće domaće ili strano uvjerenje odnosno certifikat kojim se utvrđuje sposobnost i razina vještine obavljanja aktivnosti (Hrvatski Sabor, 2017).

Sigurnost je prioritet u svim oblicima turizma, a posebno u adrenalinskom turizmu. Prema Zakonu zadatak je pružatelja turističkih usluga pružiti sigurnosne standarde. Osim sigurnosne opreme, sigurnost je bitna u vidu pripremljenosti osoblja koje je educirano za osiguravanje posjetitelja. Hrvatska gospodarska komora i Hrvatska gorska služba spašavanja od 2004. godine organiziraju edukacije za nositelje i organizatore turističkih sadržaja u prirodi. Program edukacije sastoji se od upoznavanja s komercijalnim aspektima izvođenja turističkih usluga aktivnog i pustolovnog turizma, meteorologijom, sigurnog vođenja grupa na izlete i ture, procjena situacija i organizacija akcije zbrinjavanja i spašavanja, teorija orijentacije i kartografije, opasnosti u vodi i upravljanje rizicima, prva pomoć u prirodi, radionica postupaka prve pomoći, vježbe scenarija prve pomoći te pismena provjera znanja. Cilj je edukacije obučiti vodiče kroz sigurnosno informativni aspekt te kako reagirati u slučaju nesretnog slučaja (Hrvatska gospodarska komora, 2020).

Tablica 16. Popis odgovarajućih uvjerenja i uvjeti za obavljanje pojedinih aktivnosti aktivnog i pustolovnog turizma

Turistička usluga	Uvjerenje organizacija, udruga, komora, saveza i dr.		Posebni uvjeti
	Domaća	Strana	
Penjanje (sportskih smjerova)	Hrvatska gorska služba spašavanja (HSSS) – Hrvatska gospodarska komora (HGK) Hrvatski planinarski savez (HPS) Savez gorskih vodiča (SGVH) Hrvatska olimpijska akademija Sportsko učilište Zagreb	International Climbing and Mountaineering Federation (UIAA) Union of International Mountain Leader Association (UIMLA)	Za obavljanje usluge sportskog penjanja (kratko stijensko penjanje uz osiguravanje s konopom s tla) vodič uz navedene minimalne certifikate/uvjerenja mora imati i završenu školu sportskog penjanja s minimalno stečenim nazivom sportskog penjača ili završenu alpinističku školu s minimalno stečenim nazivom mlađeg alpinista pripravnika
Aktivnosti u okviru adrenalinskih parkova	Hrvatska gorska služba spašavanja (HSSS) – Hrvatska gospodarska komora (HGK)		Zadovoljavanje uvjeta sigurnosti opreme i konstrukcije, kao i redovito održavanje

Izvor: Hrvatska gospodarska komora (2020)

Prema zakonskim odrednicama svi zaposlenici adrenalinskog parka „Žumberak“ dužni su proći edukaciju za aktivnosti u okviru adrenalinskih parkova, a zaposlenici koji bi radili na stijenama za sportsko penjanje trebali bi imati certifikate na razini Republike Hrvatske i završenu školu penjanja. Kako je u sklopu upravne zgrade zamišljen i ugostiteljski objekt potrebno je registrirati ga za obavljanje ugostiteljske djelatnosti te riješiti sve zakonske akte potrebne za legitiman rad ugostiteljskog objekta.

Park prirode je zaštićeno područje, a definiran je kao prostor prirodne ljepote u kojemu su ljudske aktivnosti dozvoljene, ali bez narušavanja sklada prirode. Kako bi se omogućila

provedba i upravljanje adrenalinskim parkom „Žumberak“ koja ne narušava prirodne ljepote ovog područja, posebna važnost bi se trebala pridodati mjerama zaštite okoliša i njegovih sastavnica.

Tlo:

- prilikom izvođenja i gradnje adrenalinskog parka, trebalo bi što više ograničiti transportne putanje građevinskih vozila i posebna, odvojena mjesta za odlaganje građevnog materijala te u konačnici njegovo potpuno uklanjanje pri završetku svih građevinskih radova;
- s ciljem očuvanja prirodnosti dominantnih vrsta tala na ovom području potrebno je minimalno odstranjivanje pokrovnih i slabije propusnih glinovitih naslaga tala koje su ujedno i dobar zaštitni mehanizam za procjeđivanje nastalih zagađenja sa same površine građevnog terena.

Biljne i životinjske vrste:

- sačuvati slojevitost šumskog ekosistema na površinama pod šumama (bez uklanjanja nižih vrsta trava i grmlja gdje god je to moguće);
- s ciljem što manjeg narušavanja ekosistema biljnih vrsta pašnjaka i livada, prilikom; obnove travnjaka koristiti samo autohtone vrste trava na ovom području kako bi se izbjeglo uvođenje alohtonih štetnih vrsta;
- paziti na svjetlosno onečišćenje kako bi se zaštitile biljne i životinjske vrste;
- pokušati držati buku na minimumu kako bi se zaštitile životinjske vrste.

Vode:

- obavezno ispuštati sve sanitarne otpadne u komunalni sustav odvodnje;
- ne provoditi iskopavanja, nasipe ili odlaganje građevinskog materijala u blizini rijeka koje su staništa ugroženim i zaštićenim vrstama riba, te u blizini lokvi koje su ekološki iznimno bitno za ovo područje;
- izbjegavati aktivnosti na svim vodenim površinama.

Osim prirodnih značajki prostora, bitno je uvrstiti i smjernice vezane za održivo i odgovorno upravljanje adrenalinskim parkom, ljudsku aktivnost i sigurnost:

- s ciljem efikasnije i potpunije zaštite okoliša, u suradnji sa Javnom ustanovom, uključiti i programe vezane za ugrožene i zaštićene biljne životinjske vrste, rijeke i ostali prirodni krajobraz kroz edukativne radionice, promatranje, dokumentiranje i praćenje, kao i razne vrste predavanja i animacijske događaje za odrasle i djecu;

- zapošljavati i osposobljavati lokalno stanovništvo čiji je broj sve manji kroz godine u ovom području zbog procesa urbanizacije i deruralizacije;
- sustavno educirati i podupirati radnike u zabavnom parku o održivom korištenju zemljišta i infrastrukture, te surađivati s lokalnim komunalnim poduzećima i poljoprivrednicima s ciljem obnove travnjaka koji su prepušteni zarastanju i sukcesiji zbog manjka aktivnosti na njima;
- očuvati kulturno i tradicijsko nasljeđe područja poticanjem lokalne kulture i proizvodnje prodajom autohtonim domaćih proizvoda i jela te izradom zabavno-edukativnih publikacija o prirodnoj, povijesnoj i kulturnoj baštini Žumberačko-Samoborskog gorja.

8.10. Poslovanje

Adrenalinski park „Žumberak“ bio bi otvoren za posjetitelje od ožujka do listopada, kada su vremenske prilike povoljne za aktivnosti na otvorenom. Radno vrijeme parka zamišljeno je od ponedjeljka do nedjelje, od 9 do 19 sati. Podložno je promjenama kada se poslovanje stabilizira i uoče se razlozi za promjenu. S obzirom da se adrenalinski park nalazi u zaštićenom području, a poslovanje je uvjetovano u vidu održivog razvoja, vlastita procjena je oko 50 posjetitelja u istom trenutku. Naravno, točan broj treba utvrditi u analizi kapaciteta nosivosti prostora koja se tek treba provesti. Regulaciju posjetitelja moguće je napraviti na način da se telefonski ili preko *online* sustava rade rezervacija prema ponuđenim terminima. Dakle, posjećivanje parka bez prethodne najave nije moguće.

U prvoj razvojnoj fazi, ponuda bi se bazirala na individualnim i organiziranim posjetima. Ona bi se odnosila na ograničeni vremenski period, a cjelodnevna ponuda ne bi bila moguća. Ovakav oblik ponude prvenstveno ostavlja veći prostor individualnim posjetiteljima, odnosno ostavlja dojam da je park moguće posjetiti svaki dan i u svako vrijeme. Posjetitelji bi mogli izabrati samo jednu aktivnost ili kombinaciju više aktivnosti, jer nema potrebe da im se nameće nešto što oni ne žele. Svaki posjetitelj imao bi pravo na garderobu i ormarić u koji bi odložio svoje osobne stvari. Prilikom prijave u posjetiteljskom centru svaki bi posjetitelj dobio gumenu narukvicu u kojoj bi se nalazio magnetni ključ te bi na njoj pisao broj ormarića. Ovakav pristup omogućava posjetitelju bezbrižnu zabavu jer ne mora razmišljati gdje spremiti ključ kako ga ne bi izgubio.

Važan aspekt poslovanja je suradnja među zaposlenima, ali isto tako i suradnja izvan kruga zaposlenih. Prvenstveno treba uspostaviti dobru i konstantnu suradnju s lokalnim stanovništvom Parka prirode, s Javnom ustanovom, turističkim zajednicama na razinama jedinica lokalne samouprave i županija. U vidu potpore lokalnom stanovništvu, ponuda ugostiteljskog objekta u parku sastojala bi se čim više domaćim proizvodima s područja Parka prirode. U suradnji s Javnom ustanovom bi se radilo na jačanju Sošica kao turističkog središta i točke daljnjeg širenja razvoja turizma u Parku prirode.

8.10.1. Struktura zaposlenih

Prema aktivnostima koje se provode i ostalim zahtjevima poslovanja, na početku bi bilo zaposleno 20 ljudi, a u tablici 17 prikazana je struktura zaposlenih u adrenalinskom parku „Žumberak“. Faktori o kojima ovisi broj zaposlenih je količina posla i radno vrijeme, te slobodni dani.

Tablica 17. Struktura zaposlenih u adrenalinskom parku „Žumberak“

Radno mjesto	Broj zaposlenih
Upravitelj	1
Asistent upravitelja	2
Računovodstvo	1
Instruktor penjanja	4
Recepcionar	2
Pomoćno osoblje	3
Kuhar	2
Ugostitelj	2
Održavanje	1
Čistač	2

Upravitelj bi prvenstveno bio zadužen za nadziranje rada, donošenje važnih odluka, suradnju s drugim ustanovama i slično, a zajedno sa svojim asistentima vodio bi rad adrenalinskog parka. Asistenti upravitelja organizirali bi rad unutar parka, brinuli bi se za promociju na društvenim mrežama, provjeravali bi rezervacije i slagali raspored prema kojem bi zaposlenici radili. Računovodstvo bi se bavilo financijskim aspektima poslovanja. Najveći broj zaposlenih bili bi instruktori penjanja jer dvije aktivnosti uključuju visinu, a radi stalne sigurnosti potrebno je imati stručno osoblje koje nadzirati posjetitelje. Recepcionar bi bio osoba koja bi naplaćivala usluge posjetiteljima, vodila evidenciju i bila informator. Za ovo radno mjesto nužno je poznavanje minimalno jednog stranog jezika. Pomoćno osoblje bilo bi zaduženo da unutar svog radnog vremena pomažu na radnim mjestima na kojima je najveća potražnja u tom trenutku. Oni moraju biti podučeni radu na svim pozicijama. Kuhari i ugostitelji zaduženi su za rad ugostiteljskog objekta. Osoba koja bi radila na održavanju treba stalno provjeravati sigurnost sprava i sanirati štetu, ako je ima. Čistači bi na kraju radnog vremena čistili sve prostorije prihvatnog centra i područje adrenalinskog parka. Važno je napomenuti kako bi svi bili zaduženi tokom radnog vremena održavati čistoću u parku.

Za uspješno poslovanje potrebno je prije otvaranja educirati svo osoblje za rad u parku. Također, o trošku parka, svi su zaposlenici dužni položiti uvjete koje propisuje zakon za pružanje usluga u aktivnom turizmu. S obzirom na stalne inovacije u turizmu, potrebno je zaposlenike slati na dodatne edukacije kako bi se poslovanje održavalo na razini i uvodile inovacije.

Kako je ovaj turistički proizvod, između ostalog, ideja za poboljšanje kvalitete života na prostoru, u adrenalinskom parku „Žumberak“ bi se nastojalo prvenstveno zaposliti lokalno stanovništvo. Nažalost, to nastojanje je teško ostvarivo, s obzirom na ostarjeli dobni sastav i činjenicu da na promatranom području postoji vrlo malo radno aktivnog stanovništva (sl. 6. i 7.)

Ako ne bi bilo dovoljno radnog stanovništva s prostora općine ili Parka prirode kako bi se zadovoljila struktura radnika u adrenalinskom parku „Žumberak“, rješenje bi mogla biti blizina gradova Samobor, Ozalj i Jastrebarsko. Za vrijeme sezone, kada je povećana frekvencija posjetitelja, mogućnost je zaposlenja studenata koji bi mogli raditi kao pomoćno osoblje kako bi se rasteretilo stalne zaposlenike.

8.10.2. Marketing i promocija

Marketing je vrlo važan zbog pravilnog pozicioniranja novog turističkog proizvoda na tržište. Glavna ideja marketinškog plana bila bi otkrivanje nepoznatog. Tako bi se u prvi plan stavljao *disc* golf kao nešto nepoznato što posjetitelji mogu otkriti. Svakako u marketinškoj kampanji treba izraziti dihotomiju između urbanog i ruralnog područja. Kako bi proizvod postao prepoznatljiv treba osmisliti upečatljiv logo.

Promocija prvenstveno kreće od izrade internetske stranice adrenalinskog parka „Žumberak“ na kojoj bi se nalazio logo. Treba biti jednostavno uređena kako bi posjetitelj što lakše pronašao informacije koje su mu potrebne. Transparentno i ažurno promoviranje usluga jedan je od važnih aspekata koji dovodi zadovoljne posjetitelje. Osim internetske stranice, potrebno je napraviti službeni profil na platformama *Facebook* i *Instagram*. Profile na platformama vodili bi asistenti upravitelja, a poželjno bi bilo da završe tečaj marketinga i odnosa s javnošću. S obzirom da je u današnje vrijeme komunikacija s posjetiteljima preko interneta vrlo jednostavna, treba ju držati na visokoj i profesionalnoj razini. Na kraju potrebno je oglašavati se na *Tripadvisoru*, najvećem turističkom internetskom portalu. Kako je u poslovanju naglašeno koliko je bitna suradnja, preko suradnje s turističkim zajednicama, Javnom ustanovom i sličnih institucija dobiti širi prostor za promociju.

Osim internetske promocije, veliku važnost ima i promocija u tiskanom obliku. Preko suradnje s prije navedenim institucijama, potrebno je dogovoriti prostor u brošurama koje oni nude. Bitno je tiskati svoje vlastite brošure i dijeliti ih na određenim lokacijama tržišta na koje se cilja. Poželjno bi bilo postaviti velike plakate kraj prometnica velike turističke važnosti, kao što su autoceste A1 i A3, te državna cesta D1.

8.11. Financijski aspekt

Za izračune financijskog aspekta turističkog proizvoda bio bi zadužen vanjski konzultant ekonomske struke. Potrebno je napraviti analizu računa dobiti i gubitaka, projekcije novčanog tijeka, te bilancu stanja. Za potrebe izrade ovog rada provedena je procjena troška realizacije projekta te ona okvirno iznosi 1 300 000 HRK. Investicije bi se tražile prijavom projekta preko Europskih fondova, dio bio pokrile Općina Žumberak i Zagrebačka županija, a poslovnim planom tražili bi se zainteresirani investitori.

8.11.1. Troškovi poslovanja

Troškovi poslovanja podijeljeni su na početne i operativne (tab. 18.). Ovakvo strukturiranje troškova važno je kako bi se mogli provesti izračuni financijskog aspekta realizacije turističkog proizvoda i daljnjeg poslovanja.

Tablica 18. Struktura troškova poslovanja

Početni troškovi	Operativni troškovi
Naknade za registraciju poduzeća	Plaće
Licenciranje i dozvole za poslovanje	Uplate stanarine ili hipoteke
Nabavka inventara	Troškovi telekomunikacija
Depoziti za najam	Režijski troškovi
Predujam za nekretninu	Sirovine
Predujam za opremu	Skladištenje
Naknade za postavljanje komunalnih usluga	Distribucija
	Promocija
	Isplate zajma
	Uredski pribor
	Održavanje
	Edukacija zaposlenika

8.11.2. Cijene usluga

Cjenik usluga kreiran je nakon pregleda ponude na konkurentnom tržištu. Važno je naglasiti kako je ovo procjena, a konačan cjenik usluga bio bi izrađen nakon financijske analize.

Tablica 19. Cjenik usluga

Usluga	Cijena/po osobi
Visinski poligoni-odrasli	100 HRK/1 sat 170 HRK/2 sata
Visinski poligoni-djeca do 14 godina	50 HRK/1 sat 75 HRK/2 sata
Sportsko penjanje na stijenu-odrasli	60 HRK/1 sat 100 HRK/2 sata
Sportsko penjanje na stijenu-djeca do 14 godina	30 HRK/1 sat 50 HRK/2 sata
<i>Disc</i> golf	50 HRK/igra
Visinski poligoni+sportsko penjanje-odrasli	130 HRK/2sata 200 HRK/3 sata
Visinski poligoni+sportsko penjanje-djeca do 14 godina	65 HRK/2 sata 100 HRK/3 sata
Disc golf+visinski poligoni+sportsko penjanje-odrasli	240 HRK/5 sati + piće po izboru gratis
Disc golf+visinski poligoni+sportsko penjanje-djeca do 14 godina	130 HRK/5 sati + piće po izboru
Iznajmljivanje penjačica	10 HRK
Iznajmljivanje magnezij karbonata	5 HRK
Iznajmljivanje diska	5 HRK

Ponuda se ističe jer postoji mogućnost individualnog posjeta pojedine aktivnosti. Cijene su neznatno niže u odnosu na konkurenciju, kako bi posjetiteljima možda to bio faktor koji će odlučiti u odabiru. Korekcije cijena su moguće nakon testne faze, kada se utvrdi kakvo je poslovanje i u kakvom je odnosu na tržište. U slučaju veće koncentracije posjetiteljima vikendom postoji mogućnost podizanja cijena kako bi se pokušalo ravnomjerno distribuirati posjetitelje kroz cijeli tjedan. U suradnji s ostalim pružateljima turističkih usluga unutar Parka prirode, postoji mogućnost umrežavanje ponude. Primjer tome bi mogao biti da ako posjetitelji unajme električni bicikl dobivaju 20 % popusta na ulaznicu za adrenalinski park „Žumberak“.

8.12. Kasnije faze poslovanja i razvoja

Nakon završetka testne faze i prikupljenih podataka o poslovanju, zadovoljstvu posjetitelja i lokalnog stanovništva, te utjecaja na okoliš, postoje razne ideje za proširenje ponude ili unapređenje. Postoji mogućnost za proširenje tržišta sa domaćih posjetitelja, na strane turiste iz Slovenije, Austrije i Njemačke. Ako se pokaže da postoji interes za uključivanje grupnih posjeta, u tom smjeru bi se mogli razvijati novi sadržaji i aktivnosti. Prostora ima za razvoj kampinga i *glampinga*, eventualno smještajnog objekta ako se poveća potražnja za višednevnim posjetima. Suradnjom sa pružateljima turističko-ugostiteljskih usluga na području Parka prirode mogao bi se složiti jednodnevni ili višednevni itinerar kao novi turistički proizvod za cijelo područje Parka prirode.

8.13. SWOT analiza

Zaključno se u poslovnom planu, pomoću SWOT analize, želi razmotriti utjecaj vanjske i unutarnje okoline na adrenalinski park „Žumberak“.

Tablica 20. SWOT analiza adrenalinskog parka „Žumberak“

Snage	Slabosti
<p>Jedinstvena ponuda u odnosu na tržište u blizini</p> <p>Povoljan turističko-geografski položaj</p> <p>Čisti i očuvani okoliš</p> <p>Turistički proizvod sa malo zahvata za realizaciju</p> <p>Eksponencijalni razvoj adrenalinskog turizma u Hrvatskoj i svijetu</p>	<p>Kvalifikacije kadra i slaba educiranost lokalnog stanovništva</p> <p>Nedostatak razvojne strategije</p> <p>Zaštićeno područje</p> <p>Administrativna podjela</p> <p>Usitnjenost, neorganiziranost i ne konkurentnost gospodarstva</p> <p>Slaba zakonska podloga za aktivni turizam</p> <p>Depopulacija</p>
Prilike	Prijetnje
<p>Međunarodni projekti</p> <p>Suradnja s lokalnim stanovništvom</p> <p>Razvoj ekološke poljoprivrede</p> <p>Sošice postaju turističko središte</p> <p>Turizam kao pokretač pozitivnih trendova u Parku prirode</p> <p>Veliko tržište u blizini</p> <p><i>Disc</i> golf prepoznat kao novi način rekreacije u Hrvatskoj</p>	<p>Onečišćenje i ugrožavanje okoliša</p> <p>Nezadovoljstvo lokalnog stanovništva</p> <p>Neprihvatanje novih oblika turizma u Parku prirode</p> <p>Nemogućnost pronalaska radne snage</p> <p>Ponuda nije prepoznata</p> <p>Epidemije</p>

9. RASPRAVA

Analizom turističke atrakcijske osnove utvrđeno je kako izostaje ponuda u kategorijama atrakcije zbog atrakcija i prirodna lječilišta. S obzirom na veličinu Parka prirode očekivano je bogatstvo turističkom atrakcijskom osnovom. Problem je što nije podjednako valorizirana, iako preduvjeti postoje. Osim ranije navedene problematike za razvoj turizma, tu je i kategorija zaštite koja uvjetuje zahvatima koji su dopušteni. Prirodna atraktivnost Parka prirode glavni je motiv posjete turista, dok kulturni aspekt nadopunjuje ponudu. Glavni oblici turizma zastupljeni u Parku prirode su ruralni, kulturni i sportsko-rekreacijski.

S obzirom da je cilj ovog rada kreiranje novog turističkog proizvoda, proveden je intervju kako bi se doznalo trenutno stanje i planovi za budućnost u vidu razvoja turizma. Turizam Parka prirode karakteriziraju jednodnevni izletnici, većinom planinari na Samoborskom gorju. U budućnosti će se i dalje davati više pažnje razvoju za jednodnevne izlete jer položaj i dostupnost uvjetuju tome. Glavni fokus za kreiranje novog proizvoda je bila analiza turističke atrakcijske osnove i postojećih turističkih djelatnosti, a kako je ustanovljeno da nema atrakcija zbog atrakcije, postavljena su pitanja o primjenjivosti adrenalinskog turizma. Iz intervjua se doznalo kako bi razvoj adrenalinskog turizma bio povoljan, jer zahvati za realizaciju su vrlo mali i mogu biti u skladu sa prostornim planom zaštićenog područja. Na području Parka prirode trenutno nije razvijen ovakav oblika turizma, a smatra se kako bi upravo on mogao povećati potražnju i potaknuti razvoj ostalih oblika turizma. Atrakcija kao što je adrenalinski park obuhvaća širi raspon ciljanih skupina posjetitelja, primjerice mlađe i srednje generacije, a takva je ponuda primamljiva za manje i veće skupine prijatelja, lokalno stanovništvo, turistički vođene grupe. Poželjno je raditi na izgradnji adrenalinskog parka radi nove i drugačije ponude koja bi mogla konkurirati sličnim lokacijama u blizini, a k tome nudi i neposredne dodatne sadržaje već razvijene u Parku prirode, kao što su vožnja električnim biciklima, poučne staze, posjet lokalnim etnografskim zbirkama, eno-gastro ponuda i posjet drugim atraktivnim lokacijama.

Usporedbom aktivnosti koje bi se provodile u adrenalinskom parku „Žumberak“ i aktivnosti koje se provode u adrenalinskim parkovima na konkurentskom tržištu, ustanovljeno je kako niti jedan park ne nudi visinske poligone niti *disc* golf. Upravo je to prednost koju adrenalinski park „Žumberak“ ima u odnosu na konkurenciju i važna je kao faktor uspješne realizacije. *Disc* golf bi se koristio kao jedna od stavki prepoznatljivosti turističkog proizvoda, jer postoji samo pet terena u Hrvatskoj. Osim aktivnosti koje bi se provodile, potencijalna prednost bi bila mogućnost individualnih posjeta.

Osim prednosti, potrebno je navesti i koji su mogući nedostaci ili potencijalne opasnosti za realizaciju i poslovanje adrenalinskog parka „Žumberak“. U odnosu na konkurenciju, adrenalinski park „Žumberak“ nalazi se u zaštićenom području i poslovanje je uvjetovano održivošću. S obzirom na ograničenja, potrebno je provoditi stalna istraživanja utjecaja na okoliš i lokalno stanovništvo, što dovodi i do ograničenog broja posjeta. U slučaju da broj posjeta ne donosi pozitivan ekonomski učinak, teško bi bilo konkurirati na tržištu. Druga opasnost za realizaciju turističkog proizvoda i poslovanja je nedostatak radno aktivnog stanovništva na području Općine Žumberak. Iako postoje alternativna rješenja ovom problemu, teško je predvidjeti kolike probleme bi stvorio nedostatak lokalnog stanovništva u realizaciji turističkog proizvoda. Također, lokalno bi stanovništvo moglo biti prepreka zbog ne prihvaćanja adrenalinskog turizma u svojoj zajednici jer nije u skladu s tradicionalnim načinom života.

10. ZAKLJUČAK

U ovom diplomskom radu ostvarena su sva četiri cilja i ispitane su obje hipoteze definirane u uvodnom dijelu rada. Istraživanjem su obje hipoteze potvrđene. Hipoteza 1 („Što je stupanj očuvanosti okoliša veći, bolje su mogućnosti razvoja adrenalinskog turizma.“) potvrđena je, jer upravo očuvani okoliš jedan je od privlačnih faktora u adrenalinskom turizmu. Također, zaštita nekog područja uvjetuje provođenju turizmu, pa tako oblici s malim zahvatima imaju veću šansu za uspjeh. S obzirom na zaštitu Parka prirode i količinu zahvata potrebnih za realizaciju turističkog proizvoda, adrenalinski park „Žumberak“ ima veliki potencijal za realizaciju. Hipoteza 2 („Što je raznovrsnija ponuda aktivnosti u određenom obliku turizma, veći je njegov uspjeh na turističkom tržištu“) potvrđena je, jer se u adrenalinskom parku nalaze dvije od tri aktivnosti kojih nema u ponudi konkurenata na tržištu, te je na taj način mogućnost uspjeha na tržištu veća. Prednost ponude adrenalinskog parka „Žumberak“ je i u tome što je ona prilagođena individualnim posjetiteljima, što je rijedak slučaj na tržištu.

Adrenalinski park „Žumberak“ kratkoročno je moguće provesti iz razloga što je adrenalinski turizam vrsta turizma u porastu potražnje. S obzirom da je Park prirode zaštićeno područje, ovakav oblik velikog turističkog proizvoda sa minimalnim zahvatima za realizaciju je idealan. Glavna prednost u realizaciji turističkog proizvoda je drugačija ponuda aktivnosti u odnosu na konkurenciju, a to su visinski poligoni i *disc* golf. Također, veliki potencijal ima implementacija *disc* golfa u ponudu parka kao nečega što nije još toliko popularizirano u Hrvatskoj, a u svijetu je potražnja sve veća. Kako nisu potrebni gotovo nikakvi zahvati na prostoru terena, u slučaju da potražnja ne bude zadovoljavajuća, brojne su mogućnosti za prenamjenu bez veliki financijskih troškova i utjecaja na okoliš. S druge strane, ako potražnja bude rasla za ovim sportom, moguće je proširiti teren za igranje i na taj način pojačati ponudu.

Srednjoročno i dugoročno je teško predvidjeti kako će proizvod funkcionirati, ali potrebno je konstantno raditi na otkrivanju prepreka i rješenja za iste. Problem turizma u Parku prirode je stalna depopulacija i demografsko starenje stanovništva. Odnos stanovništva i turizma je uzročno-posljedičan u Parku prirode i može ići u dva smjera: depopulacija će uništiti turizam ili će turizam privući novo stanovništvo. Osim depopulacije, problem razvoju bi mogao predstavljati i otpor stanovništva prema novim oblicima turizma s obzirom da je glavna djelatnost kojom se bave poljoprivreda. Kako bi se spriječio otpor stanovništva, potrebno ga je educirati, te uključiti se u zajednicu i transparentno surađivati s njom.

Na tom tragu, ostavlja se prostor za daljnja istraživanja na području Parka prirode. Istraživanja bi se mogla nastavljati na ovaj rad upravo u ispitivanju stavova stanovništva o razvoju turističkog proizvoda kao što je adrenalinski park „Žumberak“. Prijedlog istraživanja je kako implementirati ovaj turistički proizvod u neki veći turistički proizvod za cijelo područje Parka prirode. S obzirom da je Park prirode još uvijek turistički slabo istražen i valoriziran, brojne su mogućnosti istraživanja novih oblika turizma ili razvoja već postojećih.

LITERATURA

- Alfier, D., 2010: *Zaštita prirode u razvijanju turizma*, Nova stvarnost, Zagreb
- Bertzky, B., Corrigan, C., Kemsey, J., Kenney, S., Ravilious, C., Besançon, Ch., Burgess, N., 2012: *Protected Planet Report 2012: Tracking progress towards global targets for protected areas*, IUCN i UNEP-WCMC, Gland i Cambridge
- Buzjak, N., 2002: Speleološke pojave u Parku prirode „Žumberak-Samoborsko gorje“, *Goadria* 7 (1), 31-49
- Buzjak, N., 2008: Geoekološko vrednovanje speleoloških pojava Žumberačke gore, *Hrvatski geografski glasnik* 70 (2), 73-89
- Carić, H., Jakelić, M., 2018: Informirano upravljanje posjećivanjem u zaštićenim područjima, *Prostor* 26 (1), 146-155
- Černicki, L., 2011: Žumberački kolari, zanatlije koji su nestali, *Hrvatske šume*, 169/170 (15), 47-49
- Črnjar, M., Črnjar, K., 2009: *Menadžment održivog razvoja*, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Glosa, Rijeka
- Čurlin, H., 2018: *Održivi turizam u zaštićenim područjima na primjeru Parka prirode Medvednica*, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar
- Institut za turizam, 2007: *Tomas nacionalni parkovi i parkovi prirode 2006.- Stavovi i potrošnja posjetitelja nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj*, Zagreb
- Institut za turizam, 2020: *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS 2019*, Institut za turizam, Zagreb
- Jelinčić, D. A., 2008: *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia, Zagreb
- Jovičić, D., Ivanović, J., 2004: Menadžment turizma u Nacionalnim parkovima, *Tourism and Hospitality Management* 10 (3-4), 93-105
- Knežević, A., 2018: *Planiranje i upravljanje turizmom na području Parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
- Krešić, M., 2020: *Vrednovanje pogodnosti krajobraza PP Žumberak-Samoborsko gorje za razvoj djelatnosti zabavnog parka*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

- Krivošejev, V., 2014: *Upravljanje baštinom i održivi turizam*, Narodni muzej Valjevo, Beograd
- Kušen, E., 2001: Turizam i prostor – klasifikacija turističkih atrakcija, *Prostor* 1 (21), 1-13
- Kušen, E., 2002: *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb
- Marinović-Uzelac, Ante., 2001: *Prostorno planiranje*, Dom i svijet, Zagreb
- Martinić, I., Kosović, M., Grginčić, I., 2008: Upravljanje rizicima pri posjećivanju i rekreacijskim aktivnostima u zaštićenim područjima prirode, *Šumarski list* 1-2, 33-42
- Martinić, I., 2010: *Upravljanje zaštićenim područjima prirode – planiranje, razvoj i održivost*, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Medak, J., 2011: Šume pitomog kestena s prasećim zeljem (*Aposeri foetidae-Castanetum sativae ass. nova*) u Hrvatskoj, *Šumarski list* 135 (13), 5-23
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2018.: *Smjernice za planiranje upravljanja područjima i/ili područjima ekološke mreže*, UNPD, Hrvatska
- Müller, H., 2004: *Turizam i ekologija*, Masmmedia, Zagreb
- Opačić, V. T., 2001: Zaštita prirode – hrvatska šansa za opstanak i razvoj, *Matica hrvatska*, Hrvatska revija 1, 119-127
- Pančić Kombol, T., 2000: *Selektivni turizam – Uvod u menadžment kulturnih resursa*, TMCP Sagena, Matulji
- Petrić, L., n.d.: *Kako turizam razvijati na održiv način u zaštićenim obalnim prostorima?- Primjer "Park prirode Biokovo"*, Ekonomski fakultet Split, Split
- Ružić, V., 2012: *Prednosti i nedostaci primjene američkog modela upravljanja zaštićenim područjima na primjeru Nacionalnog parka Plitvička jezera*, Veleučilište Nikola Tesla, Gospić
- Šoštarić, R., Sedlar, Z., Marković, S., 2013: Flora i vegetacija Sopotskog slapa i gornjeg toka Kupčine (Park prirode Žumberak - Samoborsko gorje) s prijedlogom mjera zaštite, *Glasnik Hrvatskog botaničkog društva* 1 (2), 4-17
- Štambuk, M., 1995: Žumberak: primjer propadanja ruralnog područja u okolici glavnog grada. *Sociologija sela*. 33 (1/4) 29-37

Trezner, Ž., 2019: *Odgovorno poduzetništvo u suvremenom turizmu*, Solin

Turk, I., Šimunić, N., Živić, D., 2016: Prometna dostupnost kao čimbenik depopulacije i razvojnog zaostajanja: primjer Žumberka, *Društvena istraživanja* 25 (2), 241-266

Vidaković, P., 2003: *Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj*, Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizam, Zagreb

Vlada Republike Hrvatske, 2013: *Strategija razvoja turizma republike Hrvatske do 2020. godine*, Zagreb

IZVORI

Adrenalinski centar Sveta Nedelja, 2021: Ponuda programa, https://www.adrenalinski-centar.com/?page_id=81 (27. 01. 2021.)

Adrenalinski park 4 rijeke, 2021: Sadržaji, <https://www.adrenalinskipark4rijeke.com/sadrzaji> (27. 01. 2021.)

Adrenalinski park – Extreme centar, 2021: Ponuda programa, <https://extreme-centar.com/ponuda-programa/> (27. 01. 2021.)

Adrenalinski park „Vručina”, 2021: Ponuda, <https://www.facebook.com/101988397956553/photos/pcb.166397754848950/166397714848954/?type=3&theater> (27. 01. 2021.)

Avanturističko izletište „Šervudska šuma”, 2021: Programi koje nudimo, <http://www.servudskasuma.hr/> (27. 01. 2021.)

Around Zagreb, 2020: Što raditi na Žumberku?, <https://aroundzagreb.hr/kategorije/istrazi-i-dozivi/sto-raditi-na-zumberku> (20. 12. 2020.)

Državni zavod za statistiku, 2013a: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Stanovništvo prema ekonomskim obilježjima*, Zagreb, www.dzs.hr

Državni zavod za statistiku, 2013b: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.; Stanovništvo prema spolu i starosti*, Zagreb, www.dzs.hr

Etno kuća pod Okićem, 2021: Zavičajna zbirka, <http://www.etno-kuca.hr/hr/zavicajna-zbirka/> (10. 01. 2021.)

Grad Samobor, 2020: Ribolov na Bregančici, <https://www.samobor.hr/visit/ribolov-na-bregancici-v26> (22. 12. 2020.)

Hrvatska gospodarska komora, 2020: Turističke usluge aktivnog i pustolovnog turizma – popis aktivnosti i potrebnih uvjerenja ili certifikata, <https://www.hgk.hr/odjel-turizam/turisticke-usluge-aktivnog-i-pustolovnog-turizma-popis-aktivnosti> (28. 01. 2021.)

Hrvatske ceste, 2020: Web GIS portal javnih cesta, <https://geoportal.hrvatske-cesta.hr/> (29. 12. 2020.)

Hrvatski Flying Disc Savez, 2021: Disc Golf, <https://www.hfds.hr/disc-golf/opcenito.html> (22. 01. 2021.)

Hrvatski Sabor, 2013: Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_80_1658.html (15. 12. 2020.)

Hrvatski Sabor, 2017: Zakon o pružanju usluga u turizmu (NN 130/17), <https://www.zakon.hr/z/343/Zakon-o-pru%C5%BEanju-usluga-u-turizmu> (28. 01. 2021.)

IUCN, 2020: Protected areas categories, <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories> (25. 11.2020.)

Jamberšić, M., 2016: Ribolov u Parku prirode Žumberak, <https://www.zabok-ribolov.com/index.php/325-ribolov-u-parku-prirode-zumberak> (22. 12. 2020.)

JUPPŽSG (Javna ustanova parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje), 2017: *Plan upravljanja „Parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje“ za razdoblje 2017. – 2026,*

Karlovačka Županija, 2021: Siječanj: “Zimski hodočasnički pohod na Svetu Geru”, <https://visitkarlovacounty.hr/sijecanj-zimski-hodocasnicki-pohod-na-svetu-geru/> (18. 01. 2021.)

Konjički klub Zorro, 2021: Informacija, <https://kk-zorro.com/> (11. 01. 2020.)

MGIPU (Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja), 2014: *Prostorni plan za Parka prirode Žumberak-Samoborsko gorje, Zagreb*

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2020: Upisnik zaštićenih područja, <http://www.haop.hr/hr/baze-i-portali/upisnik-zasticenih-podrucja> (12. 12. 2020.)

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2021: Proglašen Park prirode Dinara, <http://www.haop.hr/hr/novosti/proglasen-park-prirode-dinara> (17. 02. 2021.)

Ministarstvo kulture i medija, 2020: Registar kulturnih dobara, <https://registar.kulturnadobra.hr/> (14. 12. 2020.)

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, 2018: Turizam u parkovima Hrvatske, https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AA_2018_c-dokumenti/180703_i_kreitmeyer_konf.pdf (20. 12. 2020.)

National Park Services, 2020: Visitation numbers, <https://www.nps.gov/aboutus/visitation-numbers.htm> (23. 12. 2020.)

Općina Žumberak, 2015: *Prostorni plan uređenja Općine Žumberak*, Kostanjevac-Zagreb

Park prirode Papuk, 2021: Rekordna 2019. – u Parku prirode Papuk gotovo 50 posto posjetitelja više nego lani, <https://www.pp-papuk.hr/rekordna-2019-u-parku-prirode-papuk-gotovo-50-posto-posjetitelja-vise-nego-lani/> (27. 01. 2021.)

Party land, 2021: Ponuda u adrenalinskom parku, <https://party-land.eu/adrenalinski-park/> (27. 01. 2021.)

Poljoprivredna zadruga Plešivica, 2021: Plešivička vinogorja, <https://plesivica.hr/plesivicka-vinogorja/> (16. 01. 2021.)

PPŽSG (Park prirode Žumberak-Samoborsko gorje), 2020: Općenito, <https://www.pp-zumberak-samoborsko-gorje.hr/o-parku/opcenito/> (25. 12. 2020.)

PPŽSG (Park prirode Žumberak-Samoborsko gorje), 2021: Lokalna ponuda, <https://www.pp-zumberak-samoborsko-gorje.hr/korisne-informacije/lokalna-ponuda/> (14. 01. 2021.)

The World Bank, 2020: Terrestrial protected area, https://data.worldbank.org/indicator/ER.LND.PTLD.ZS?end=2018&most_recent_value_desc=true&start=2016&view=chart (05. 12. 2020.)

Turistički klaster po Sutli i Žumberku, 2021: Etnografska zbirka sestara Bazilijanki, <http://www.sutla-zumberak.hr/hr/klaster/clanovi/etnografska-zbirka-sestara-bazilijanki,2504.html> (15. 01. 2021.)

Turistička zajednica grada Jastrebarsko, n.d.: *Otkrij svoje eno JAstrebarsko*, Jastrebarsko

Turistička zajednica grada Jastrebarsko, 2021: Žumberak trail 2020, <http://www.tzgj.hr/hr/jastrebarsko.html> (16. 01. 2021.)

Turistička zajednica grada Samobora, 2012: *Žumberak i Samoborsko gorje*, Samobor

Udruga Žumberački uskoci, 2021: Početna, <http://uskok-sosice.hr/> (14. 01. 2021.)

UNWTO, 2020: Sustainable development, <https://www.unwto.org/sustainable-development> (10. 12. 2020.)

Zagrebačka županija, 2018: Sanjkanje na Plešivici, <https://www.zagrebacka-zupanija.hr/vijesti/3968/sanjkanje-na-plesivici> (26. 12. 2020.)

PRILOZI

Prilog 1: Intervju

Kreiranje novog turističkog proizvoda u Parku prirode Žumberak-Samoborsko gorje (PPŽSG)

1. Što možete reći o strukturi posjetitelja koji posjećuju PPŽSG (individualni ili organizirani posjeti, školski ili stručni posjeti, strani ili domaći, dobna struktura i slično)?
2. Kako vidite turističku resursnu osnovu PPŽSG naspram ostalih zaštićenih područja u Hrvatskoj? Koje su prednosti, a koji nedostaci?
3. Jeste li zadovoljni postojećom turističkom ponudom PPŽSG? Ima li razlike između zapadne i istočne strane parka?
4. Treba li se Javna ustanova PPŽSG fokusirati isključivo na jednodnevne izletnike ili smatrate kako postoje temelji za razvoj višednevnog turizma?
5. Vidite li blizinu Parka prirode Medvednica kao priliku ili slabost (prijetnju) za razvoj turizma u PPŽSG?
6. Kakvo je vaše viđenje promocije PPŽSG? Kolika je uspješnost promocije i koje su prepreke u promociji?
7. Na koji će način posjetiteljski centar u Sošicama upotpuniti ponudu PPŽSG?
8. Radi li trenutno Javna ustanova na nekom projektu turističke valorizacije PPŽSG? Ako da, možete li navesti konkretan projekat?
9. Koji su planovi za budućnost Javne ustanove u vidu razvoja turizma (s izletništvom i vikendaštvom, koje tržište je cilj i slično)?
10. Smatrate li da bi se turizam PPŽSG u budućnosti mogao okrenuti avanturističkim i adrenalinskim oblicima turizma?
11. Može li adrenalinski turizam (tematski ili adrenalinski park, paintball, zip-line, atraktivni speleološki turizam) potaknuti višednevne posjete grupa, kao npr. team building?
12. Smatrate li da bi razvoj adrenalinskog turizma potaknuo unaprijeđenje postojeće turističke ponude i potaknuo razvoj novih proizvoda u aspektu ruralnog, edukativnog, sportsko-rekreativnog i drugih oblika turizma za koje je park podoban?

Prilog 2: Popis slika

1. Parkovi prirode Hrvatske	20
2. Geografski smještaj Parka prirode.....	22
3. Jedinice lokalne samouprave unutar Parka prirode	23
4. Glavne cestovne prometnice unutar Parka prirode.....	39
5. Dobno-spolna struktura stanovništva u Parku prirode 2011. godine	42
6. Dobno-spolna struktura stanovništva Općine Žumberak 2011. godine.....	43
7. Stanovništvo Općine Žumberak prema zaposlenosti 2011. godine	43
8. Prijedlog prostorne prenamjene unutar naselja Sošice	57

Prilog 3: Popis tablica

1. Matrica ciljeva upravljanja i kategorija zaštićenih područja prema IUCN-u	5
2. Kategorizacija zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj	6
3. Sustav zona u zaštićenim područjima.....	9
4. Prvih deset nacionalnih parkova SAD-a prema broju posjetitelja u 2019. godini	15
5. Rezultati istraživanja Tomas nacionalni parkovi i parkovi prirode 2006.....	17
6. Broj posjetitelja u parkovima prirode, 2000.– 2017.....	21
7. Popis zaštićenih i preventivno zaštićenih kulturnih dobara	32
8. Popis glavnih cestovnih prometnica unutar Parka prirode	38
9. Popis glavnih i potencijalnih ulaza u Park prirode.....	40
10. Broja stanovnika prema općinama unutar Parka prirode 2011. godine.....	41
11. Smještajni kapaciteti u Parku prirode	44
12. Broj posjetitelja u Parku prirode u periodu od 2010. do 2020. godine.....	46
13. Platno poslovnog modela adrenalinskog parka „Žumberak“	47
14. Broj stanovnika odabranih županija i Grada Zagreba 2011. godine	53
15. Adrenalinski parkovi u blizini Parka prirode	54
16. Popis odgovarajućih uvjerenja i uvjeti za obavljanje pojedinih aktivnosti aktivnog i pustolovnog turizma	60

17. Struktura zaposlenih u adrenalinskom parku „Žumberak“	63
18. Struktura troškova poslovanja	66
19. Cjenik usluga	67
20. SWOT analiza adrenalinskog parka „Žumberak“	69